

DRAGAN MELKUS: POD SNEGOM.

VLADIMIR LEVSTIK:

SPHINX PATRIA.

(Dalje.)

A

3.

Andrej Marjan se je sunkoma ozrl; nekdo mu je bil v sredi njegove zamaknjenosti položil roko na ramo, in s tolikšnim povdarkom, da se je nagnil in stresel kakor veja izpod noge. Zagledal je človeka v ohlapni obleki, srednje rasti, s svetlimi, širokimi lasmi pod črnim klobukom. Pomanjkljivo obrito lice je vabilo v nežni rdečici, brčice so se vihale navzgor, oči so zrle milo in neprijetno.

„Ali si Večaj, ali nisi?“ je vzkliknil slikar, jezen nase, ker je čutil, da se mu ni brez truda nasmehnil v pozdrav. „Ne šteje mi v zlo zanikarnega spomina; tri cela leta sem te poznal samo še duševno, po tvojih pismih iz dežele filistejcev, in duša se vedno ponekoliko razlikuje od telesa. Pa kaj te ne bi spoznal! Saj si še vedno tisti snažni, solidni Večaj, skrbni pastir slovenskih umetnikov in literatov, ti, mojster Umetnina, ki nimaš para pod solncem božjim, koder sije na Fidije in Homerje. Ta čas so pač iznašli slovenskega Homerja? Sofokla in Šekspirja so menda že davno imeli, ako verjamem profesorjem, ki kvarijo papir... In poglobitno sem pozabil, nemudoma, brez odlašanja sem moral pozabiti, po svoji stari navadi. Kaj da je? Nič drugega, kakor sveta dolžnost, mojster Umetnina, da se ti opravičim: dva meseca nobenega pisma — to je božja lenoba, kaj ne? — in naenkrat brez napovedi, dva kovčga v hišo. In lastnika ni! Klati se kdovekod, vso novo Ljubljano si ogleda, preden se spomni nate, ki ga iščeš po ogljih in ulicah, da bi ga pripeljal med ljudi. Povej, komu si me pravzaprav že obljubil, odkar preganjaš mojo sled?“

Večaj je preslišal hudobno vprašanje.

„O, kaj bi tisto! Časa imam nad obilico, odkar sem izgoljufal dopust. Zdaj v spomladi, Andrej Marjanasti, je takointako, in — znance pozdravljati, po treh letih ločitve, je sladko delo, posebno če se nadejaš reči, ki jih povedo. Kdaj pravzaprav pričneš klepetati?“

Slikar se je zasmejal s širokim, veselim smehom. „Vidiš, saj sem stavil sam s seboj, da si razumel in se odrežeš. Jeziki se vam torej še niso posušili, vsaj tebi ne; to je prva dobrot

za vas in ne najzadnje veselje zame, kajti človek, ki na glavo ne dobi nikjer več kredita, ga najde še vedno dovolj na druge reči, dokler je lastnik izvrstnega jezika. Pa novic, praviš, da hočeš, iz Pariza, iz Švice, iz Italije? — Ena je ta, da so se vsi kralji in cesarji, kar sem jih srečal po letoviščih, najponižneje informirali o tvojem škantu. Da... In druga, da sem se na francoskem seznanil z nekim Andrejem Marjanom, monsieur André Marian ali Marianne, — ti se čudiš? Zares, seznanil sem se z njim, sklenila sva za vse bodoče čase nenavadno intimno prijateljstvo — in da mi je ta odlični znanec natrobil vsa ušesa, kako božansko bi bilo sedeti z našim dičnim Večajem kmalu spet pri cvičku in podobnih rečeh. Če bi upal, da mi verjameš, bi ti še zatrdil, da me je v poglobitnosti zgolj ta misel napotila v Ljubljano. To je dvoje; in kar ostaja, izveš kjerkoli, samo da najdeva požirek mokrote in nekaj veselih ljudi. Kaj praviš? Briga me zunanost. Pa navsezadnje utegneš imeti prav...“ Marjan je izvlekel zrcalce. „Bog, to ni mogoče! Moj obraz — ne, to ni moj obraz! Kakor da mi je duša zlezla v zamorskega kralja.“

„Kraljevstva ravno ni na tebi,“ je menil Večaj hudomušno. „Ampak, takšne so reči, da če bi kdo iskal tvoje čistosti, bi se moral skorajda zateči v tvojo dušo, tako malo si je deležen na zunaj.“

„Ti,“ se je uprl prišlec, „moji duši ne zabavlja. Namignil sem ti, menim, da obstaja med mano in med njo ljubavno razmerje, ki že nekaj časa ni več brez posledic. In kolikor je bilo na svetu ljubezni, ona mi je še vedno najljubša med vsemi, ker je zvesta, čeprav bi rekel ko- rektor Pikoliter, da je izpričano ženskega spola.“

Prijel ga je pod pazduho, šla sta na Večajev dom. Glasbenikovo lice se je pokrivalo z gostim zadovoljstvom. Stanoval je v solčni samski sobici z belimi zastori in prastarim črnim klavirjem, ki je opiral odlomljeno nogo na stol s podloženim folijantom. Poleg not je počivala na pokrovu violina v črni krsti; Marjan ji je bil pred leti v trenutku zlobnosti naslikal križ in mrtvaško glavo na oguljeni pokrov ter pripisal: Requiescat ars in pace! Vedel je, preden

je danes stopil v Večajevo sobo, da najde vse, kakor je napravil, in na kraju, ki se ne skriva očem. Okna so bila založena z jabolki, jabolka tudi na omari in na mizi; stanovalec je snedel vestno vsak dan po eno. Nad pisalno mizo je visela slaba Marjanova eskisa, ki mu jo je bil podaril, v širokem, neokusnem fabriškem okvirju.

„Tudi to sem vedel naprej!“ si je mislil gost. „In vesel bi bil, če bi se radoval javnega ugleda: vse to mi je zanesljiva priča, da ga imam.“

S pohištvom najemne sobe so se ubirale slike v čudno nesoglasje, ki ga je manjšal edino rjavi, ozki les okvirjev, v katerih so visele barvne reprodukcije.

„Drug drugemu so enaki, kakor vojaki v rjavih uniformah!“ je dejal Marjan pri sebi.

„Moja galerija!“ je pojasnil Večaj z nemajhnim ponosom. „Rembrandt, Tizian, Veronese, Courbet, Manet, Pissarro, Ribera.“

„Torej še vedno ljubiš sveto stvar?“ je vprašal slikar z rahlo toploto v glasu. „Ostal si stari, mojster Umetnina. In prismojen si, mehercle, — če ne bi že drl tistegale instrumenta, — tudi ti bi šel med nje, ki mučijo platno slovenske umetnosti, ali pa med one, ki jedo grenke peresnike slovenske literature. Toda nađejam se, da si poleg visokih zanosov duše ohranil tudi še košček mila... In Bog ti ga povrni!“

Slekel je suknjo in telovnik ter pričel brizgati in pljuskati po Večajevem umivalniku, kakor da je pri sebi: Pet minut nato je stal svež in počesan, z novim ovratnikom, na glavi klobuk mesto čepice, pred potrpežljivim prijateljem, ki ga je motril od nog do glave.

„Kaj gubaš čelo, Poluks brez primere? Ali ti ne ugajam? Beži! In ravno ti bi me osrečil, če bi se zaljubil vame!“

„Tako eleganten si postal!“ je menil Večaj z neodobranjem. „Kateri tujec naj še ugane, da gleda umetnika pred seboj?“

„Bože mili!“ Marjan je plosknil z rokami. „Ne kvari mi veselja; tako zadovoljen sem bil s seboj, da sem vendar že enkrat odciganil. To je ravno! Naveličal sem se vseh tistih redkosti, ki dajejo zunanji prikazni človeka umetniški pečat. Široki klobuki — tvoj ima natanko za pol centimetra preveč krajev — in kravate na jadra in lasje kakor indijske džungle, vse to je tako neusmiljeno vieux jeu. Lepa romantika se drži teh reči, genljivost romanov in sentimentalni spomini o mladeniških sanjah, — izkratka vse, kar more mikati diletanta. In da smo umetniki, je zadeva

— ne javnosti, marveč tiste duše, o kateri sem ti priznal, da živim z njo v ljubavnem razmerju.

Naposled, je vzkliknil, „hudič bi hodil s cilindrom, kadar nima za kruh. Kar sem hotel reči, ko si se čudil mojemu odelu, bo to, da mi je pravi umetnik tem ljubši, čim bolj vsakdanji, čim nevsiljivejši prihaja med ljudi. V kravatah in laseh je mogoča nesramnost, ki sega do blodnosti: umetniki so redkejši od devic, pa se naj manj boje dokazovati vsem ljudem, da so, kar so?“

„Ne razumem te,“ je dejal Večaj čemerno.

„Tudi jaz se včasih ne razumem, mojster Umetnina. Tisto čustvo v našem srcu, ki je pogostoma diktator nad našim umom, je — to sem izprevidel — višja reč, nego se nam vidi ob delavnih življenja. Trmast bog je v nas; danes se oglašča v ponosu, drugič v ljubezni. Jaz ljubim svoj ponos, mojster Umetnina, kakor ljubi Torero svoj rapir; na račun tega ponosa mi moraš oprostiti vse — vse grehe, ki sem jih opustil.“

Stal je pred glasbenikom, roke v bokih, mirno prijaznost na obrazu. Tudi glas je bil mehak in miren; včasih je donel s toplo, žensko mehko. Poznal je vnikljivost svojega govorjenja in vedel jo je ceniti; vedel je tudi, da ga Večaj — in že marsikdo drugi — na tihem sovraži zaradi njegovega brezstrastnega glasu in pogleda in zaradi lica, ki leži pred dušo kakor polprozoren zastor, skrivajoč vse reči v večni zagonetki.

„Dokler ljudje mislite, da utegne biti laž, kar vam pada v uho, toliko časa poslušate z zvestim srcem in ste naposled prepričani; ko pa pride resnica z odkritosrčno mimiko in z odprtimi razmah, se vam zazdi prezgodaj gotovo, tako dolgo, da se od neumevanja s smehom naveličate,“ je dejal nekoč lepi prijateljci. „To je vzrok, da delajo diplomati najboljšo kupčijo. To je obenem tisto, kar devlje pajčolan na moj obraz; vi, milostljiva, mi ne bi verjeli, da je tudi sramežljivost... Zakaj da ne? Zato, ker imajo ženske vse ljudi, ki jih zanimajo, same pri sebi za velike nesramnike.“

4.

Od Šenklača se je začul poldanski zvon. Marjan je rad pritrdil prijatelju, da kaže obedovati; v dobri volji sta se napotila po solčnih ulicah.

„Samo ne v beznico; pojdiva tja, kjer je največ komforta in največ ljudi. Danes mi je pri srcu, kakor da se tostran groba ne nasitim življenja“, je dejal slikar. „Prilična fasada,“ je menil, ko sta prišla mimo stasite javne zgradbe. „Stara reč: najbolj renomirane nečistnice prebi-

vajo v najlepših palačah!“ Ozrl se je in ostrmel: „Čigav, o Bog, je ta strašni spomenik? Ah, vem; oča Strnad so se potrudili po dostojnosti ideje, mar ne? Tudi to je način, da izrečeš svoje mišljenje v teh prokletih časih, ko spi pravica v istem hlevu s satrapom.“

„Zdaj je na Dunaju,“ se je oglasil Večaj. „Pravica? Ni mogoče!“

„Tega ne trdim,“ se je nasmehnil glasbenik. „Ampak Strnad; potegnili ga je med kulturo. — ‚Na vsa pljuča‘, piše, ‚sopem evropski zrak; toda spomladi se vrnem v domačijo.‘ — Sicer pa povej: zakaj se zgražaš nad njegovim spomenikom? Za naše razmere je vzorno delo.“

„Za naše razmere?“ je vzkliknil Marjan, in obraz se mu je hipno izpačil od sovraštva. „Kdo govori o razmerah? Sodrga, ki govori o njih! Razmere! Ali delamo za razmere, ali za idejo, za stvar, za umetnost, kakršna bodi? Jutri, ne danes, smo mi! Rodobrci, kar vas je! Ali ne čutite nesramnosti, suženjstva, hlapčevstva, ki smrdi iz besed: za naše razmere? Narod, ki govori za naše razmere, je ravnokakšna vlačuga, kakor veljak, ki se pripase v parlament, pa vas zastopa: Ubogo ljudstvo, zatirano ljudstvo, zaničevano ljudstvo, vendarle nismo tako veliki tepci, marveč manjši, in se nadajamo od pravičnosti, da nam porežete samo ušesa, ne tudi repov... Hahaha! Česar mu ne moreš vzeti, ni tvoje; in tisti, ki nima volje in moči, da ustvari najvišje, nima pravice, da je. O helotje! Daj vam satan valptov in rabljev še in še; niso nas dovolj prebičali, ne dovolj postrelili! Povej, Umetnina, ali res še vedno letajo Razmeroviči okrog Svete gore, ali še ni prišla kuga božja nad te srake kralja Matjaža? In jaz, budalo, sem si rekel davi: bodi zahvaljen, kdor je to napravil, zakaj, nekaj veje v zraku, nekaj mladega, novega, vročega, kakor da prihaja preporod! Bilo mi je tako čudno, Umetnina, zazdelo se mi je bilo, da poročem pred nocojšnjim večerom: Spi, popotnik, in ne sanjaj težkih sanj, saj si — doma. Za hip, za uro, do teh tvojih besed, sem čutil, tako živo čutil, da ni prazen sen tista moja ponosna domovina, — ti, Judež, jo še poznaš! Povej, Umetnina: ali sem se res prevaral? Ali je resnica, da ne sije nova zarja v srcih, kakor sije nova vesna v očeh? Ali sem res samo zavoljo tega namah tako neskončno zahrepenel po vas kanalji, da sta mi nadojedla ves kras in vsa burna, bruhajoča živost tujine, ali sem prišel res samo zavoljo tega, zato samo, da se obesim od studa? Ne, vem, — nekje tli iskra, ki je prej ni bilo; a kje, povej! Govori, kje gori novi plamen; za-

kaj prišel sem, da ga poiščem in dodam, kar je v meni!“

Glas se mu je utrgal kakor napeta struna. Zardel je in prebledel; zobje so se strastno zajedli v spodnjo ustnico.

„Preveč sem govoril!“ je dejal pri sebi; misel, ki se je zlila z glušičim zvonjenjem vse-naokoli v nekaj uspavnega in neznosno odurnega. „Ali sem tak slabič, da ne vem čuvati svoje duše, marveč jo razgalim že pred prvim, ki hoče pogledati do dna?“

„Iskra tli!“ je povzel ta trenutek Večaj s slovesnim glasom. „Poslušaj me, Andrej: novi plamen gori zares! Tudi jaz sem ga videl odsevat kakor žar ognjene lave izpod pepela in sem si dejal: ni še vse mrtvo, kar iščemo plemenitega po deželi. Tu je železo, le kladiv še manjka, da bi ga kovala! Po pravici ti povem — tudi meni je čudno to pomlad. Spominjam se prvega dneva; takrat, veš, je bilo, ko po zadnjem snegu in po prvih predpomladnih mrazovih mahoma zasije solnce z vso močjo. Poznal sem sebe, gledal sem druge: dušilo je vsakogar, trpeli smo od mrtvila in zevali kakor ribe na vročem pesku. Takrat sem vzel svršnik in palico pa sem blodil daleč tja po polju do Save in še ob reki kdovekod. Nebo je ležalo jasno in mirno, in solnce je počivalo tako čisto gori v globini, da skoraj nisi mogel misliti od tistega čudnega veselja. Ti poznaš pokrajinske barve prvih pomladnih dni. Travniki — vsi rjavi še, in le tuintam prvo plaho zelenje; njive gole in razorane: misli si tisto sito, krvavordečkasto prst, v debelih grudah brazdoma nasuto pod modrim nebom. Ceste in pota so se razgrinjala v mehki, prijetni pomladni vlagi; ponekod so stale majhne luže na rjavem blatu, — in tista modrina, ki je odsevala od njih, čisto drugačna, vsa druga nego poleti ali v jeseni, — veš, Marjan, takrat sem si dejal: vesela vest je prišla z jutrovega, aleluja! Pozno sem se vrnil v mesto, in tu sem premislil in zagledal vse, česar prej nisem videl: da se gibljejo in bude od prvega do zadnjega, da vlada delo, krčevito delo, da teče nova, mlada kri po vseh žilah v telesu množice. In vse ostale sem našel sebi enake, kar jih je od naše srede; vse — močne in željne novih reči. Zdi se mi včasih, kakor da je pomlad, ki nas je pretvorila in nadahnila s svojo lepo pijanostjo; in vendar ni samo pomlad. Saj vidijo oči in slišijo ušesa, da je konec tistega otroštva, konec sentimentalnosti, konec sanj, da je prišla doba mišic in misli. Nedavno smo sedeli pri vinu in smo govorili o teh rečeh; nihče se ni zarežal, ko je vstal pijani Dolinar rekoč

Fantje, pošljimo kralju Matjažu poslanstvo, da je armada pripravljena k uporu!“

„Falanga nesmrtnikov!“ Marjan se je tiho nasmehnil.

„Ah, ti! Vedel sem, da prineseš polne žepe porogljivosti... Toda kar sem rekel, ni šala, Marjan! In vesel sem bil tvojih besed, ko si mi pravil, da tudi ti čutiš naše prebujenje; vesel, ker si živel v tujini, odtrgan od naših razpoloženj, odmaknjen ozkemu obzorju, in ker si se vrnil, to vem, s pogledom treznega presojevalca, čeprav verjamem, da imaš gorko srce. Vesel, ker vem, da vidiš več od marsikoga; in še bolj vesel, ker si človek z zmožnostjo in ugledom, sugestivna osebnost — da sugestivna, ti pravim, in ker imaš oblast do ljudi... Ti imaš takšno moč,“ je govoril Večaj, obraz v neprestani igri strastnega zardevanja, „in vsakdo je nima. O, če bi znal jaz tako govoriti!“

„Kako pa govorim?“ je vprašal slikar z zanimanjem. „Doslej se ne zavedam, da bi bil uspešno tekmoval z Demostenom in z demagogi.“

„Tako nisem mislil! Ali, tvoje besede silijo ljudem v dušo; tebe sovražijo — ti veš, da nimaš prijateljev — za tvojim hrbtom hodi obrekovanje kakor zvesta senca in nosi vse grehe na grbi, in vendar omamljaš vsakogar, in za kar govoriš, je dobljeno. Če bi se potezal zase, ničesar ne bi dosegel; kar govoriš za druge in proti drugim, nič se ti ne ponesreči. Strupen človek si, Andrej; v srce ti ne vidim — kdo bi dogledal v tvoje srce! — toda na zunaj je nekaj laskavega, mačjega v tebi, ali če hočeš, nekaj ženskega. Veliko lahko storiš za novo stvar; zdaj, ko se vračaš oddaleč, te bodo gledali kakor proroka! Vem, kako boš napravil, poznam tvojo strategijo: v malem, tuintam, v posameznostih se razmahneš, voditi ne boš poizkusil nikjer. In prav, da ne poizkusiš. Ti imaš tuj pogled in ležeš povsod takoj za mogoto in monumentalnostjo, kakor je tvoje načelo: saj si že davno povedal vsem, da hočeš biti monumentalni tudi v grehah in v neumnostih, ker ti je impozantna podlost ljubša od pomanjkljive kreposti. In naši ljudje še nimajo zmisla za velike poteze; tudi če jim ga prikupiš, te od zavisti ne bodo posnemali. Ti znaš drugače: razgovor teče, življenje se preliva — in glej, namah se pojavi

misel, namah — beseda, ki si jo rekel ti in si jo nemara že sam pozabil; drugemu pa je ostala v srcu, prespal je, in ko se je zbudil, je bila njegova last. Kakor živo pohujšanje si, in kakor zavratna tiranija; ti znaš tisto: vzeti človeku dušo, da živi tvoja v tujem telesu!“

„Torej me hočeš vpreči?“ je menil slikar dobrodušno. „Ne precenjuj me. Da vem storiti mnogo ali nič, je resnica. Ali povem ti: če diše vaše reči po nečistosti, vas slovesno prekolnem in otresem podplate. Vendarle je pomlad; ali ne čutiš? Glej, kako sva se razvnela; in kje je še torišče dela, kje delo, ki čaka naših rok! Bodimo resni, mojster Umetnina; zlo je, toda resnica, da je življenje vsega v besedi. Izgobeždaš se, izgovoričiš — in to, kar je bilo v srcu, je živelo. Pomlad je vsega otrova polna... Na cilju sva, praviš? Bil je čas; in zdaj mi pripoveduj o ljudeh.“

Po obedu je odklonil Večajevo vabilo, da bi ga spremlil v družbo, ki je čakala novodošleca v kavarni; čutil se je trudnega in željnega očičajoče samote. Glasbenik je dolgo prigovarjal; nato se je, vidno ozlovoljen, zadovoljil z obljubo za jutrišnji dan, stisnil Marjanu roko, da ga je zbolela, in odšel k svoji zaročenki.

„Kdaj sta se zaljubila?“ je premišljal slikar, ko je gledal za njim. „Ali se začenjajo ženiti od trudnosti, ali od sile? Tudi Dolinar, pravijo, da se oženi.“

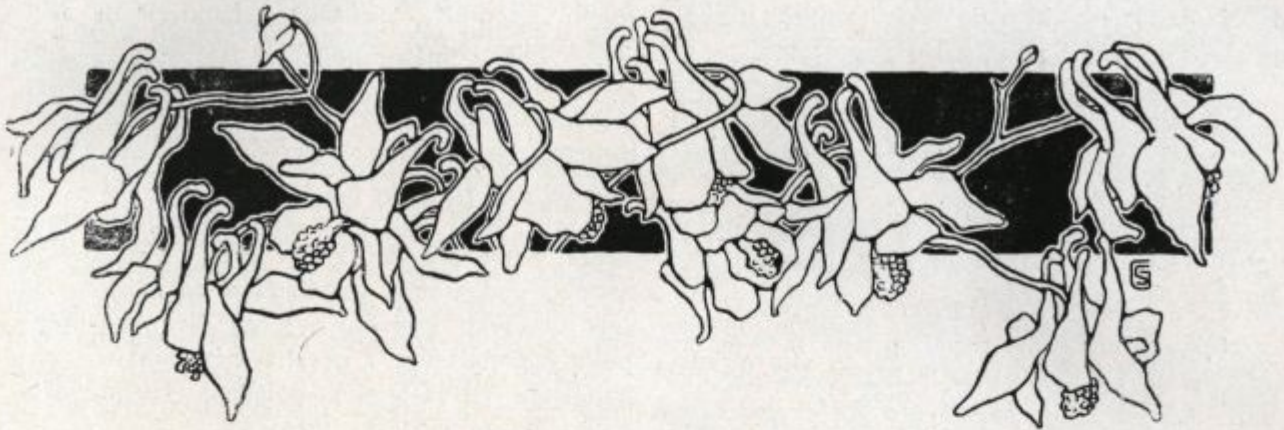
Spomnil se je šumenja dijaške kavarne v Parizu, kjer mu je znanec sivih las, nadarjen pisatelj, ki je zaradi rodbine plesnel v žurnalistiki, še nedavno priporočal:

„Ne pozabite mojih besed, prijatelj: ne želite se, dokler verujete, da ste umetnik! Ženska noče, da bi ljubili idejo poleg nje; zato je nesreča, če si človek z duhom naloži spono zakona...“

Večaj je izginjal v množici na mostu; hitel je s širokimi koraki, glavo povešeno, nestrpnost v vseh gibih telesa. Tako neznoten in tako meščanski se je zazdel Marjanu, da je nervozno zavrnil papirosko ter se vprašal polglasno:

„Vedi vrag, koliko resignacije jim je moralo zalezti v duše, in koliko puhlobe, da si upajo živeti ob strani vsakdanjih, ničevih, suhoparnih ženskih, kakršne so jim dane v izbiro?“

(Dalje prihodnjič.)

PROSTOSLAV KRETANOV :

NA POTU V RIM.

Leta 1905. sem preživel najlepši in najsrečnejši mesec svojega življenja, in sicer od 5. oktobra do 5. novembra na hesperijskih livadah objubljene dežele vseh ukaželjnih pesnikov in umetnikov — v Italiji.

Opisal sem bil pač na tem mestu površno že začetek svojega takratnega izleta v Italijo in

sicer vožnjo od Ljubljane do Benetk ter od ondot preko Bolonje, Florencije in Rima v Neapolj, kakor tudi tridnevno svoje bivanje v naročju te zapeljive sirene Partenope.¹⁾ Vendar najzanimivejši moji doživljaji v „domovini lepih umetnosti“ še tiče v mojem tintniku; in te hočem priklicati na dan v naslednjih sestavkih.

Po nasvetu našega pesniškega potnika širom sveta, prijatelja Aškerca, sem si porazdelil svoj enomesečni izlet tako, da sem si razun Neapolja četrto ostalih glavnih mest ogledal po dvakrat, t. j. ob vožnji tja in nazaj. S tem sem si podvojil svoj poučno-zabavni užitek ter ob njem nabrane „potopisne vtiske in utrinke“.

Tridnevno bivanje med kričavimi Neapoljčani, še bolj pa njih gorostasna beda, ki se raz-

galja po vseh glavnih trgih in po stranskih ulicah, me je navdala s tolikim studom, da sem z veliko nestrpnostjo pričakoval hotelskega voza, ki me je imel odpeljati na kolodvor. Hotel sem si najeti kar posebnega izvoščka, da bi se čimpreje umaknil gnusnim prizorom sestradanih in raztrganih „lazzaronov“, ki preže na tujca na vseh voglih. Toda vratar Hasslerjevega hotela me je svaril z vso zgovornostjo pred nezanesljivimi „vetturini“, ni mi pa povedal vzroka, ki sem ga izvedel šele pozneje na kolodvoru.

Ondi me je namreč sprejel prideljen vratar našega hotela z naznanilom, da ima vlak „celerissimo“, ki pride iz Salerno, uro zamude, kar je v Italiji več ali manj pri slehernem vlaku običajno, ne vzemši niti — kraljevskega, dvornega vlaka.

Povabil sem vrlega Švicarja v restavracijo na čašo „falernca“. Tu sem izvedel raznovrstne zvijače Italijanov v občevanju s tujci.

Na moje vprašanje, zakaj me je svaril hotelski vratar pred najemom svojega voznika na kolodvor, poučil me je dotični uslužbenec hotela Hassler:

„Med vožnjo od hotela do kolodvora bi vam z otvorjenega koleslja neapoljski „ladroncini“ ne bili ukradli le vaše popotne prtljage, marveč tudi klobuk z glave, površnik s hrbta, vrhu tega pa še denarnico in uro iz žepa, česar iz zaprtega hotelskega omnibusa ne morejo storiti!“

Kakor sem se potem prepričal med vožnjo iz Neapolja v Rim iz pravkar nakupljene knjige neapoljske pisateljice Matilde Serao: „Il ventre

¹⁾ „Slovan“ IV. 1906. 7, 8, 9, 10 in 12: „V domovini lepih umetnosti.“ Op. pisca.

di Napoli", se dogajajo takšni tatinski napadi na izvoščke, zlasti ponoči, kaj pogostoma.

Z vsiljivimi neapoljskimi „vetturini“ sem doživel tiste tri dni svojega bivanja v Neapolju ondi pred Pallazo Reale (kraljevsko palačo) naslednji drastični nastop:

„Signore! Comanda una vettura?“¹⁾ me je ogovoril izvošček s povzdignjenim palcem izmed množice svojih tovarišev.

Ko sem odklonil prijazno ponudbo, me je mož ironično pomiloval, češ, da se bom utrudil, hodeč „a piedi colla barba grigia.“²⁾

„Niente affatto!“ sem ga zavrnil ter pristavil, udarivši se po bedru, samoironično: „Il mio asino cammina meglio, che il vostro cavallo di — figura gottica!“³⁾

Ta moja pikra kritika njegovega mršavega kljuseta je moža vzpodbodla še na bolj ironičen odgovor. Odkrivši se mi, je vzkliknil s hinavsko uljudnostjo:

„O, Signore! Ho piacere d' avere fatto la vostra conoscenza!“⁴⁾

„Ed io me la godo, d' avere trovato qui a Napoli un — fratello!“⁵⁾ sem ga zavrnil ter korakal samozavestno navzgor.

Homeričen krohot škodoželjnih tovarišev je pritrdil točni moji zavrnitvi porednega „vetturina“. In ko sem drugo jutro šel zopet mimo kraljeve palače, klicali so ga ostali izvoščki zbadljivo:

„Cio! guarda, che passa il tuo fratello!“⁶⁾

„Buon giorno, Signori!“ sem odzdravil, zamahnivši s povzdignjenima rokama ob ušesih.

Neapoljski izvoščki torej niso toli neolikani, da bi ne bili znali zavrniti moje samoironizacije s finim sarkazmom brez vsake verbalne injurije.

Vobče so italijanski izvoščki, navzlic svojej nevednosti v čitanju in pisanju, jako inteligentni, prebrisani in bistrourni. O inteligenci laških fijakarjev ter o njihovem pojmovanju lepih umetnosti se je bil prepričal svoj čas naš — Aškerc v Florenciji. Na njegovo nagajivo vprašanje, kateri konj je več vreden: ta-le njegov živi konj, ali pa oni bronasti na ondotnem spomeniku, zavrnil ga je razborni „vetturino“: „Onile tam, ki ga je ustvaril — slaven umetnik!“ Sicer pa so vsi italijanski vozniki, kakor tudi svetovno-

¹⁾ „Gospod! Zahtevate voz?“

²⁾ „Se boste utrudili, hodeč peš s sivo brado.“

³⁾ Nikakor ne! Moj osel hodi bolje, kakor vaš konj — gotske podobe!

⁴⁾ „O, gospod! Drago mi je, da sem se seznanil z vami!“

⁵⁾ „In mene veseli, da sem našel tu v Neapolju — brata!“

⁶⁾ „Ti! Glej, tvoj brat gre mimo!“

znani „ciceroni“, „senzali“, „fatturini“ in „faccchini“ silno lokavi, zvijačni in navihani, da jim jih ni vrstnikov v drugih deželah. Zlasti v sistematičnem, prikitem in neopaznem varanju tujcev z neveljavnim, ponarejenim denarjem so vam več ali manj vsi Lahi pravi virtuozii. O tem sem dobil tisti večer v restavraciji neapoljskega kolodvora kaj viden pouk. Potožil sem namreč ondotnemu „plačilnemu natarjarju“, da sem si v teku treh dni svojega bivanja v Neapolju napolnil žepe z neveljavnim tujim in s ponarejenim ter zastarelim domačim (laškim) drobižem, da ga že stežka prenašam.

„Dajte ga meni!“ je vzkliknil vzradoščen natarjar, „Tu na kolodvoru, kjer se križajo vsi narodi sveta“, se je hvalil gibčni možicelj, „vam razpečam igranje vsakršen, še toli popačen, neveljaven ali ponarejen denar, najsi je bakren, nikljast, srebrn, zlat ali papirnat. Pri tem mi pomaga najbolje takoimenovani „lokalni patriotizem“ dotičnih popotnikov. Uprav ginljivo je namreč, kako se na pr. Nemcem razvedri njih navadno mrkli, nagubančeni obraz z grdogledimi očmi, ko jim pomoliš pod nos njihove „marke“. Takisto je s Francozi, Angleži, Rusi, Američani. No, in vi, naši črnožolti sosedje, ki ste navajeni bolj na svoje papirnate „flike“, ali niste srečni, če dobite v roke kak star cvenketajoč „Marije-Terezije tolar“?“

Bahal se je mož pri tem, da zaračuni samogoltnim „Prusom“ njihovo marko za italijansko liro, češ, da v Neapolju, zlasti na kolodvoru, ni možno menjati brez občutljive izgube pri „ažiju“. Pograbil je torej hlastno vse moje nemške marke, francoske in švicarske franke, grške „lepte“, črnogorske „dinare“ in „pare“ itd. rekše: „V naglici, pred odhodom kakšnega „trena celerissima“ spravi tujec v žep vsakeršen drobiž, pa naj že „póje“ ali „se joče“.¹⁾

Kakor sem bil opazil na raznih italijanskih kolodvorih, vlada tudi ondi med železniškimi uslužbenci, rekel bi, neko tiho sporazumljenje. Vratarji namreč pri vsakem vlaku venomer zvone ter kličejo: „Partenza, partenza!“, čeprav ima dotični vlak po celo uro zamude. To delajo najbrž z namenom, da nervozni potniki poberejo pri blagajnici zmenjani denar, ne da bi utegnili prešteti ga ali prepričati se, jeli pristen in veljaven ali ne... Ni čudno torej, da se je neki železniški uradnik v laškem Vidmu bahal, da je vsak blagajnik „un macacco“, ki si pri prodaj-

¹⁾ Lahii poskušajo pristnost kovanega denarja na kamnu ter pravijo: „Ta-le (pristni denar) „canta“ (poje), oni, ponarejeni denar, pa „piange“ (se joče). Op. pisca.

janju voznih listkov na dan ne zna „prislužiti“ — dvajset do trideset lir!... Na poznejše pri-
tožbe prevaranih popotnikov imajo dotični „me-
njalci“ denarja, kakor sem videl na svoje oči, le
— pomilovalen smehljalj.

Končno sem vprašal natakarja, kako je ven-
dar to, da je pri plačevanju kakšnega računa na-
takar ali blagajnik med mojim pristnim denar-
jem našel neveljavne ali ponarejene lire, dvajse-
tice ali desetice. Nekam kislo se je nasmehnil tu
prej omenjeni natakar, naposled pa mi je „ad
oculos“ demonstriral še to menjalno prakso:
„Dajte sem deset pristnih srebrnih lir in jaz vam
najdem med njimi najmanj eno ali dve neve-
ljavni liri!“ Ko so ležale na kameniti restavraci-
jski mizi zahtevane lire, jih je mož premešal ter
zasukal parkrat v kolobarju okrog, potem pa mi
je pokazal med njimi dve neveljavni liri iz
l. 1862., ki jih je bil med štetjem, kakor vele-
spreten „brzoprstnik“, stresel iz rokava ter ju za-
menjal s pristnima lirama toli bliskovito naglo,
da nisem tega niti zapazil. Takisto se godi va-
ranje pri merjenju reznega blaga na vatle, ki ga
kupujoča osoba za kontrolo drži v rokah, ne da
bi videla, da oni pri merjenju posegne za par
palcev nazaj v že odmerjeno blago, kakor so
me to učili trgovski sodrudniki pred tridesetimi
leti pri nekem konkurzu v Mariboru.

Ob teh velepučnih eksperimentacijah nam
je potekla ura vlakove zamude, kakor bi bil tren-
nil z očesom. Zahvalivši se dotičnikoma na do-
brohotnih poukih v zvičajnih manipulacijah, sem
pohitel v ponočni „treno direttissimo“, ki me je
odnesel v jadrnem diru po bujno obrasli nea-
poljski „Kampaniji“ navzgor...

Ugodno sem se bil stegnil v svojem opre-
delku po zelenobaržunasti zofi ter se ugloobil v
čitanje zanimivih knjig že prej omenjene, plodo-
vite neapoljske pisateljice: Matilde Serao, ki sem
jih bil nakupil ob svojem odhodu iz Neapolja.

Matilda Serao, porojena dne 7. marca
l. 1856. v Patrasu na Grškem, kjer sta živela
njena roditelja takrat v prognanstvu, je po eno-
glasnem izpričevalu italijanske kritike med naj-
boljšimi laškimi pisatelji prva, ki se je osvobo-
dila bolestone sentimentalnosti pozne romantike.
Ona je pristen neapoljski tip. Z vsem ognjem
južnega temperamenta obdarovana, opisuje isti-
nito življenje svojih vročekrvnih rojakov v silo-
vitem toku zgovornosti.

Po svojem povratku v domovino je Ma-
tilda Serao bila učiteljica in je kot taka l. 1878.
začela pisati za italijanske časnike članke, ki so
tako vzbudili občno pozornost. Omoživša se s

pisateljem E. Scarfoglijem, je po kratkem biva-
nju v Rimu v družbi svojega soproga prevzela
uredništvo časopisa „Corriere di Napoli“, od ka-
terega pa sta oba prestopila v uredništvo „Mat-
tina“, vsemogočnega časnika neapoljskega. Pred
štirimi leti se je Matilda Serao ločila od svojega
moža in dočim on urejuje še nadalje prej ome-
njeni „Mattino“, je ona ustanovila konkurenčni
časopis „Il Giorno“.

V knjigi: „Il ventre di Napoli“,¹⁾ ki
sem jo čital med ponočno vožnjo iz Neapolja v
Rim, popisuje Matilda Serao bedno življenje Ne-
apoljčanov s toli drastičnimi potezami in s toli
žarečimi barvami, da mi je bilo uprav žal, da
sem bil odšel po toli kratkem, jedva tridnevem
bivanju iz Neapolja: „nella città dolente — tra
la perduta gente.“²⁾

Dà! Tri kratke, jesenske dneve sem prebil
v „Napoli, la bella“ in koliko sem videl ljudske,
telesne in duševne bede! V knjigi genijalne pi-
sateljice-Neapoljčanke pa čitam toli gorostasne
opise uprav infernaličnih prizorov iz velemestne
neapoljske mizerije, da se mi dozdeva, kakor bi
bil res zašel v temnice Dantejevega „Pekla“. Pi-
sateljica nam našteva tu v posamičnih poglavjih
kaj pregledno: „Quello che guardagnano, quello
che mangiano“,³⁾ potem „altarini“, „il lotto“,
„l'usura“.⁴⁾ In kakor v oblaženje pregrozovitih
slik na osojni plati pridodaja nekoliko svetlobe
v opisu: „Il pittoresco“ in „la pietà“.⁵⁾

Vsakdo, ki hoče posetiti in si s pridom
ogledati „la bella Napoli“, naj bi si nabavil to
knjigo večče neapoljske vodnice: Matilde Serao,
ki mu bode bolje služila v spoznavanju neapolj-
skega, preprostega ljudstva in njegovih običajev,
navad, šeg in razvad, kakor vsakršni „Baede-
cker“ in „Gsell-Fels“.

Nadalje sem si bil nabavil še naslednje tri
knjige od Matilde Serao: „La Madonna e i
Santi“, „La leggenda di Napoli“ in
naposled v domovini l. 1906: „Sterminator
Vesevo“ (Uničevalec Vezuvij), čegar naslov
je pisateljica posnela iz Leopardijeve pesmi: „La
ginestra“ (Lákotnik). V prvi knjigi pripoveduje
pisateljica, kakšno ulogo igrajo Marija in svet-
niki v verskem in življenskem razmerju neapolj-
skega ljudstva, v drugi knjigi priobčuje razne
legende o postanku in poginu Neapolja, ki ga
upepeli Vezuvova lava, kakor govori starodavno

¹⁾ Trebuh (t. j. življenje) Neapolja.

²⁾ V mestu bolečin — med izgubljenim ljudstvom.*
Dante: Divina comedia: Inferno. III.

³⁾ Kaj zaslužijo, kaj jedo.

⁴⁾ Oltarčki (po hišah in ulicah), loterija, odušstvo.

⁵⁾ Slikovitost (mesta in ljudi); usmiljenost.

proročanstvo; v tretji knjigi je ponatisnjen „dnevnik“ izza grovovitega Vezuvovega izbruhanja lave v aprilu l. 1906., ki ga je neustrašna žena opazovala na licu mesta na svoje oči.

Od l. 1881., ko je obelodanila svoj prvi roman: „Cuore infermo“ (Bolno srce), je Matilda Serao izdala nad dvajset obširnih knjig, v katerih opisuje večinoma življenje in običaje svojih rojakov Neapoljčanov. Izmed teh veleznanih knjig so nekatere izšle že po dva, tri do petkrat in to v devetih, dvajsetih in dvaintridesetih tisočih. Žal, da nimajo Slovenci niti enega prevoda teh del!

Primerjajočemu čudovito plodovitost in velikanski uspeh te velenadarjene Neapoljčanke z našimi „pisateljicami“ — vsililo se mi je prebratko bolešno vprašanje:

Nemara je vendarle resničen izrek, da je Slovincem — „zakon grob ljubezni in poezije?“...

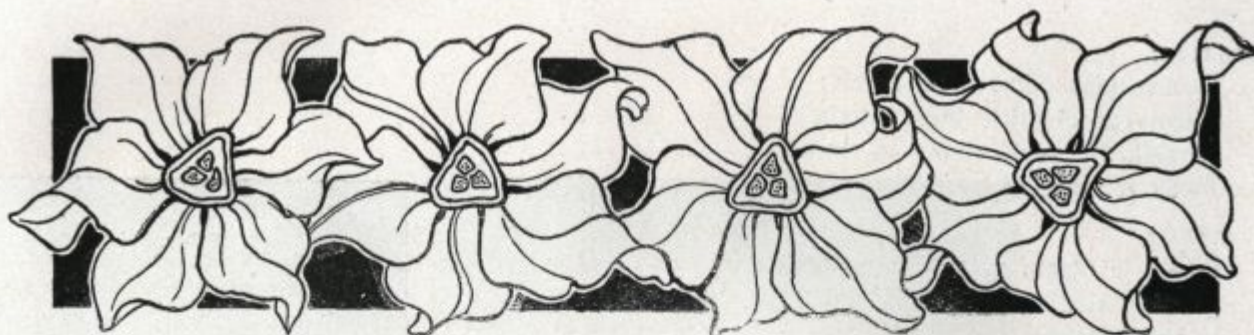
Iz premišljevanja o naši literarno-umetniški bedi me je vzdramil nemški sopotnik, ki me je bil prišel klicat na skupni diné v jedilni salon našega brzovlaka.

Moj sopotnik, rodом Monakovčan, se je vračal s trimesečnega izleta v Grčijo, kamor je bil šel proučevati prazvoren helenske kulture in umetnosti.

Ob steklenici žarnobojnega Chiantija nama je v živahnem razgovoru potekel čas toli naglo, da sva se oba začudila, ko je ob 11. in 50 minutah, torej deset minut pred polnočjo naš sprevodnik zaklical: „Roma!“

MOHAMEDANSKO DEKLE V SARAJEVU.

ETBIN KRISTAN:

KRALJEVANJE.

Pet dejanj.

Osebe:

Vitez Ivan,	Vortabor, vodja vojščakov
Svetlana, njegova sestra,	Jarnež, kovač,
Kralj Silogoj,	Perimil
Miloslava, njegova hči,	Darmir
Stromir	Litjan
Gorataj	Jašnar, vedeževalka,
Hodigost	Zvezdana, njena rejenka,
Stara Ažbeta,	Glasnik,

Vojščaki, kraljevi spremljevalci, kmetje, žene.

Prvo dejanje.

Dvorana v Ivangradu.

Jasen dan je, dopoldne.

Svetlana, Stromir.

Svetlana:

Že šesti teden gre, odkar ga ni.
Ko da se je odprlo zemlje žrelo
in živega pogoltnilo mi brata,
izginil je, da ni sledu po njem.
Že šesti teden plakam noč in dan.

Stromir:

Čemu, Svetlana? Ivan je junak.
Poguma naj mu naš ne žali strah.
Poznam ga kakor svojo desno roko.
Sovražne vojske on se ne ustraši,
sto sulic njemu ne razdene ščita,
s pestjo razbije sto sovražnih glav
a meč njegov razžene celo četo.

Svetlana:

Junak je, vem, da malo je enakih.
Pogostoma mi vstane tihi up,
da se povrne preden mine dan.

A želja le poraja blago nado,
le hrepenenje leta v tuje dalje,
razum no daje več tolažbe srcu.
Vsaj glas dospel do mene bi o njem,
če živ in prost bi hodil še po svetu.

Stromir:

Mori te skrb in briga ta je častna,
a nepotreben te obhaja strah.
Kjer ni oblaka, ne udari strela.
Sosedom Ivan ni kalil vode,
strupil ni njih miru in ni jih dražil;
v deželi tudi roparske drhali
zdaj ni, da stregla bi mu po življenju.

Svetlana:

Med vitezi, kar šteje jih dežela
junaških, močnih, slavnih in uglednih,
je najhrabrejši vendar vitez Ivan,
viharjem gospodar in tekmeč levom.
Srce mu je ognjišče vedno vroče,
nikdar mu v glavi ne počiva misel.

Stromir:

Kje naj bi vir bil tvojega strahu?

Svetlana:

O kralju Silogoju govore,
da kakor slabo ovco volk, sovraži
svobodni let visoke vsake misli;
ker sam je kralj in gospodar v deželi.
Njegova volja zakonov je zakon
in poleg nje ni mesta drugi volji.
Podložni trop naj pleše, pije, skače
in sluša, kadar ukazuje kralj,
ne da bi sodil, mislil, ugovarjal.

Stromir:

Resnice glas odmeva po deželi;
a tvoja misel prede brez potrebe
iz takih niti plašč strahu in smrti.
Junak je Ivan, ne otrok brez uma.

Svetlana:

Ponos je njemu zvesti spremljevalec;
ponižno klanjati se ni učil,
v deželi laskanja je tuj, neveden.
Ko kremen trda glava je njegova.
Nevarno je, če križajo se pota
sovražnih, nevpogljivih mož.
A Silogoj je kralj; on ukazuje
in prizanašati ne zna nikdar. —
Šepeče se o temnih, vlažnih ječah
v kraljevskem gradu in o vzdihovanju,
ki slišati je včasi iz globine,
da se ježe ljudem lasje na glavi.

Stromir:

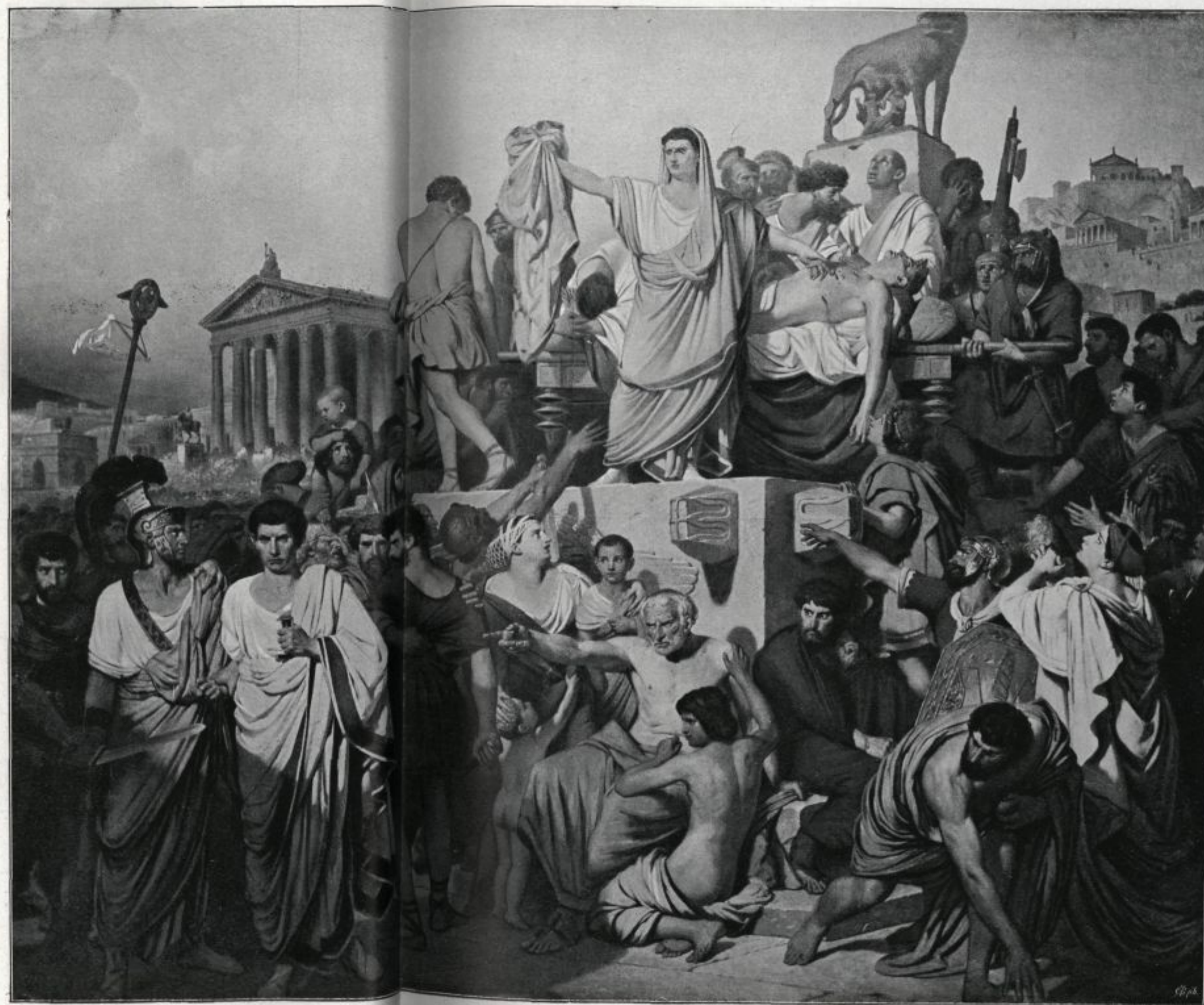
Ne, ne, Svetlana! Tam ne išči brata.
Trinog je Silogoj in brez srca;
a strahopetnost mu prebiva v duši
in pred junakom pravim on trepeče.
Na daleč vsakdo Ivana pozna
in njega se ne loti Silagoj.

Svetlana:

Iz blage duše vstaja ti beseda
in plemenitemu namenu služi;
tolažbi pa se ne odpre srce.
Predolgo že kopiči se trpljenje
nad mojo glavo in preveč strahov
me obiskuje z groznimi obrazi.
Kaj ni moj brat? Mar nisem njemu sestra?
Mar naju ni rodila ena mati?
Zakaj ne pride, ako še živi?
Zakaj ne sporoči, kaj namerava? —
Ne, ne! Tolažbe ni in upa ni.
Nevarnosti neštete so na svetu;
kaj vem, katera ga je pač zadela?
A njega ni, samo to reva vem.
Ne vrne se, nikdar ga več ne vidim.
Iz duše nihče ne izvleče trnja,
solzá mi nihče več ne osuši. (Plaka.)

Stromir:

Svetlana! Še zaupaj dobri sreči.
Zaupaj meni in ljubezni moji.
Skrivnosten glas mi pravi, da živi.
Poiščem ga in najdem ga gotovo,
pa naj me žene sled čez vse gore,
čez morja vsa, v puščave in k divjakom.
Prisegam ti: Brez njega se ne vrnem.
(Hoče oditi.)

ANTONIUS GOVORI OB UMORJENEM CÆSARJU.

Svetlana:

Stromir! Ostani! Dosti je nesreče.
Usoda huda vzela mi je brata,
Udarila je strašno mojo dušo —
naj izgubim li zadnjo še zaščito.

Stromir:

Oči mi pali ogenj, ko te gledam
potrto in pobito v črni tugi.
Bolj kakor tebe me boli srce;
na licu hočem videti ti zopet
cvetoče rože kakor v prejšnjih dneh
in slišati želim veseli smeh,
odmev pojoče sreče v tvoji duši.
Poiščem izgubljenega ti brata
in spet zasije solnce na tvoj vrt.

Svetlana:

Stromir, ne hodi! Če me zapustiš
še ti, umreti moram v tej samoti.

Stromir:

Nikar, nikar! Saj ne ostaneš sama.
Najlepši up ti bode zvest tovariš
in kmalu pride nove sreče dan.

Svetlana:

Zaman je vse. Naj prosim in naj plakam
usmiljenja ne najdem pri nikomer,
ugasnjena je moja svetla zvezda...

(Vsa obupana se vrže na klop in pokrije
lice z rokami. Stromir je v silni zadregi; nekaj
časa ne vé, kaj početi, potem se ji približa in
se nežno sklone nad njo. V tem hipu se zasliši
rog. Stromir obstane, Svetlana hitro vzdigne
glavo in napeto posluša.)

Svetlana:

Kaj to? Na stolpu trobi rog čuvajev —

Stromir:

— naznanja gosta, ki se bliža gradu;
mogoče — da je —

Svetlana:

— kdo? Oj reci, reci!

Stromir:

Mogoče — — da — je —

Svetlana:

— Ivan! Ivan je!

Nebo dobrotno! — Ali — če je zmota...

Srce se mi ustavlja — vid temni...

(Zopet zatrobi.)

Oj, trobi, trobi, dobri, blagi rog!

Zapoj rešitev ali smrtno pesem —

Stromir:

Veruj, Svetlana! Upaj in raduj se —!

(Ivan vstopi. Svetlana mu pohiti naproti
in ga vsa razburjena objame.)

Svetlana:

Moj brat! Moj brat! — Resnično — ti si — ti.

Ivan:

Svetlana, sestra moja — bodi zdrava —!

(Svetlana omedli. Ivan jo še pravočasno
ujame, da se ne zgrudi.)

Ivan (ustrasen):

Bogovi, tega ne! Ne take smrti!

Stromir:

V daljavi hodi smrt in sem ne pride.
Ne boj se, Ivan. To je le slabost;
premagala jo je veselja sila.
Saj ti ne veš, kako te je čakala
in kaj je pretrpela njena duša.

(Odpre omaro, vzame iz nje vrč in ji po-
moči čelo.)

Ivan:

Predobra sestra! Mnogo ji dolgujem.

Svetlana (se osvesti):

Kraljevski dvor — piščalke tajnosladke —
(se vzravna in strese)

Kaj sanjam? Čudne — čudovite slike —
Ne, ne — doma sem; ti pri meni, brat.

Ivan:

Da, jaz sem tukaj, mila moja sestra,
in tam Stromir, prijatelj najin zvesti.

Svetlana:

Pri meni si, sedaj je dobro — dobro.
Oj! kod si hodil, kod si blodil, brat?
Zakaj si mučil revo, svojo sestro?

Ivan:

V skrivnostnih krajih in po čudnih potih
vodili so nevidni me bogovi.
Povest je dolga — dolga, čudovita.
Dogodke neverjetne, neumljive
ti razložim, ko bodeš zopet zdrava.
Zaklad sem našel, dragocen nad vse,
ki več je vreden nego vsa bogastva.
Svoboda, sestra, zdaj je moja last.

Stromir:

Ko pade blagi mrak na trudno zemljo,
poveš nam vse. Sedaj pa odpočij.
Le da si zdrav povrnil se na dom!
Poglej Svetlano. Že krasi jo sreča
in siplje mlade rože ji po licu.
Trpela je, a zdaj je vse končano.

Svetlana:

Tolažbo je v srcé Stromir mi vlivl.
Kdové, kaj bilo bi z menoj brez njega?
Poplačati imava velik dolg.

Stromir:

Srca sem lastnega povelje slušal;
nagrada krasna vajina je sreča.
Ničesar terjati ne smem in nočem.
Ko pride ura, pač pristopim k tebi,
Svetlana mila, z nežno vdano prošnjo,
ki razodene mojega srca
najslajše hrepenenje in želje.
Prosilec pridem, ne izterjevalec.
Današnji dan veselja bodi vajin.

Ivan:

Poznam že davno tvojo plemenitost;
hvaležno ti srce je moje zanjo.
Resnično: Vreden je današnji dan,
da ga užije vsega naša duša
in da ne krajša misel na bodočnost
slasti, ki nam sladi sedanjo uro.

(Od zunaj se zasliši rog. Ivan stopi k oknu,
da vidi, kdo prihaja.)

Mladenič bliža v kraljevih se barvah.

Svetlana (ustrášena):

Nič dobrega ne slutim. Skrij se, brat!

Ivan:

Kaj? Skrivam naj se? Kaj te moleduje?

Svetlana:

Ne vem prav, kaj me plaši. Ali slutnja,
da nam preti od kraja le nevarnost,
mi stiska že od davnih dni srce.

Ivan:

Lahko se vtihotapi temna slutnja
v srce deviško, kjer prebiva nežnost.
Kdor nosi meč, se roga vsaki slutnji,
junak drži s pestjo usodo svojo.

Kraljev glasnik (vstopi):

Pozdrav od kralja, viteza junaška!
Poseben tebi še pozdrav, Svetlana.
A jaz, ponižno vdani vaš služabnik,
priklanjam se do tal gospodi slavni.

Ivan:

Pozdravu naš odzdrav. A kaj želi
kralj Silogoj? Kaj sporočiš od njega?

Glasnik:

Veliko čast naznanjam Ivangradu.
Namenil se je k tebi, gospodar,
in mene je poslal, da ti navestim
prihod njegov. Še danes te obišče.

Ivan:

Odmeril nam je pač le malo časa.
Dostojno bi ga rad sprejel moj grad,
počastil bi z izbrano ga postrežbo,
a naglica je slaba gospodinja.

Svetlana:

Naj pride svetli kralj in vidi naj
rudečico veselja na obrazih,
ki osrečuje njih njegov prihod;
opazi naj rudečico sramu,
ker ni dovolj mogočna naša volja,
da uresniči naše žive želje,
ki v raj za gosta dobrodošlega
prečarale bi rade grad in dvor.

Glasnik:

Zapomnil sem si vse besede sladke
in srečen sporočim jih gospodarju.
(Globoko se pokloni in odide.)

(Dalje prih.)

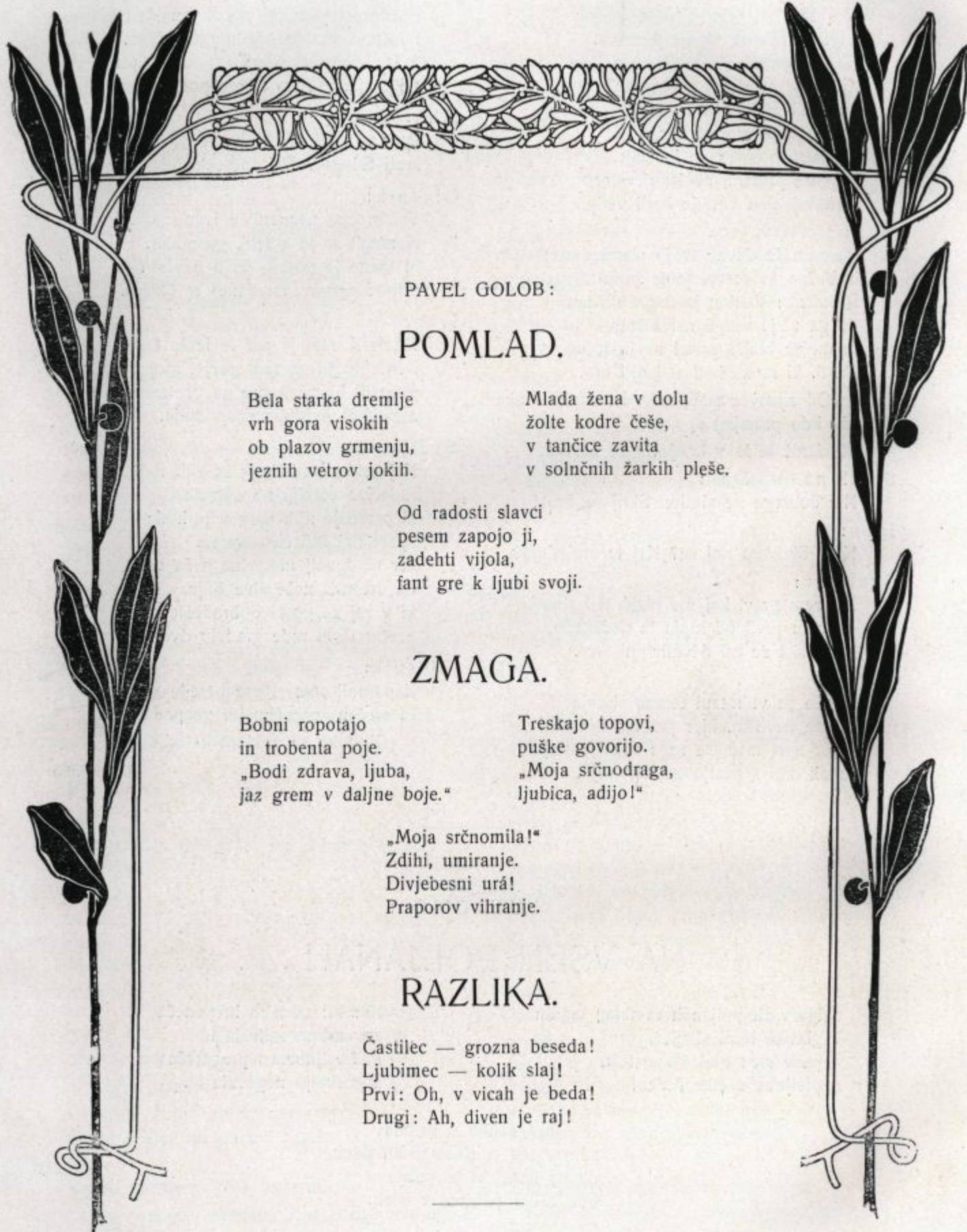
PAVEL GOLOB:

NA VSEH POLJANAH . . .

Na vseh poljanah cvetkam malim
glavice lomi slanica,
pa v srcu bodeš ti ostala,
preljuba cvetka Anica!

Ker kri za tabo hrepeneča
bo skrbno zalivala te
in bo ljubezen pregoreča
z gorkotjo negovala te.

O Anica, lahko si srečna
zdaj v teh studenih trdih dneh,
da ga imaš, ki te varuje
bolj kakor punčico v očeh.

PAVEL GOLOB:

POMLAD.

Bela starka dremlje
vrh gora visokih
ob plazov grmenju,
jeznih vetrov jokih.

Mlada žena v dolu
žolte kodre češe,
v tančice zavita
v solčnih žarkih pleše.

Od radosti slavci
pesem zapoje ji,
zadehti vijola,
fant gre k ljubi svoji.

ZMAGA.

Bobni ropotajo
in trobenta poje.
„Bodi zdrava, ljuba,
jaz grem v daljne boje.“

Treskajo topovi,
puške govorijo.
„Moja srčnodraga,
ljubica, adijo!“

„Moja srčnomila!“
Zdihi, umiranje.
Divjebesni urá!
Praporov vihranje.

RAZLIKA.

Častilec — grozna beseda!
Ljubimec — kolik slaj!
Prvi: Oh, v vicah je beda!
Drugi: Ah, diven je raj!

PROF. ROBERT FRANGES: BEG V EGIPET.

ZOFKA KVEDER-JELOVŠEK:

NEKAJ NAVADNEGA.

NOVELA.

(Vse pravice pridržane.)

(Dalje.)

Mira je vstala z divana. Neki čudni notranji nemir jo je vzdignil, težka tesnoba, ki je stisnila srce. Sela je za mizo, spravila to sentimentalno tetino pismo, ki je bilo tako drugačno od vseh tetinih pisem. Brez smehu, brez ironije, brez čudovitih in nekoliko drznih aforizmov, ki jih je ljubila teta v osebni in pismenem občevanju. Priprosto in pristrčno. In srečno.

To pismo je bolelo. Ne zaradi zavisti. O, tako smešna, tako podla ni. Ampak zato, ker pri njej ni sreče, nikoli ne bo stopala poleg nje in vse, kar blešči oči, ves ta sijaj, dnevni uspehi, zmage, — vse je prazen nič brez cene.

Naslonila je glavo v dlani in se udala mislim, kakor še nikoli v tem letu, kar je omožena.

Njen mož je lep človek, bogat in vpliven. Prijeten družabnik, izvrsten govornik, spoštovan od vseh. Pol mesta ji zavida, štiri petine žensk.

Za kulisami je nekoliko drugače. On je ljubezniv ž njo, kavalir. Sladak in gladak, pripravljen — na usluge, nobel v vsakem oziru. Razume se to. Če ji prinese kak dar, je gotovo nekaj finega in okusnega. Za nič ne bi trpel, da jo kdo razžali, poniža.

In vendar. Spretno jo je potisnil tja, kjer in za kar jo potrebuje. V lep salon spada lepa žena, kakor ptica v kletko. V gledišču, v družbi nastopa človek v njegovi poziciji in njegovi dobi čisto drugače z mlado, elegantno damo ob strani, kakor sam. Pompozneje.

On je dober ž njo, res. Moj Bog, ali kdo postopa surovo s papigo, ki je tako spretna, zgo-

vorna, pisana, da je ponosen na njo, čeprav je ne ljubi?! Nihče ne bo oškodoval samega sebe. Nihče ne bo uničil svoje lastne posesti in lasti.

In Mira ni ničesar za sebe in zaradi sebe. Ona je luksuz svojega moža, udobnost, dekoracija, parfum njegovega življenja. Če je kdo dovolj imeniten in bogat, vozi na kočiji poleg kočijaža tudi svojega slugo s seboj po ulicah. Čisto nepotreben je ta sluga tam gori, a vendar ne brez pomena. On je simbol gospodarjeve imenitosti... Smešen simbol morda, ali potreben simbol...

Interesanten mož...

Ali soprog?...

O, zelo ljubezniv, sama šala, sama uslužnost. —

Spomnila se je svojega ženitovanjskega potovanja. Po vsej Italiji sta bila. Tolike krasote je videla, užila tolike razkošnosti, ki jo nudi bogastvo, da je bila popolnoma zadovoljna, da, vznemirjena, nad vse hvaležna svojemu možu, ki ji je dal vse to.

Doma je bila že zdavnaj mrzla in grda zima. Tam doli še smejoča jesen, ki je prehajala v pomlad. Če bi človek imel vedno tisto lepoto pred seboj, tisto krasno, vedno izpreminjajočo se panoramo, ponosne spomine davno propadlih narodov in vso kulturno rafiniranost sedanosti, — mogoče bi se nikdar ne domislil, da mu česa manjka.

Nikoli se ne bi dotaknile misli neugodnih stvari, pustile bi jih v senci, da se pozabijo za vedno. V senci bi jih pustile, ne bi jih tako brezobzirno osvetljevale očem, ne bi jim otele tistih pisanih, bleščečih dekoracij, v katere so bile

zavite v začetku, tistega leska, ki je brez cene in proračunan samo na zapeljevanje in zmoto.

Odpeljal jo je na Capri; Benetke in Florenca in Rim in Napulj in še drugih mest dolga vrsta, majhnih, mičnih, romantičnih, — vse jo je že nekoliko utrudilo. Nista hitro potovala — ali vendar. Večni hoteli, železnice, muzeji, pitoreskne ulice, šum ljudij, — že je bilo skoro dovolj, skoro preveč. In odpeljal jo je na Capri in tam sta v neki tihi samotni vili ob morju, med vrtovi oljk in pomaranč ostala štirinajst dni. O, kakor v pravljicah, tako lepa природа je ležala naokrog, vsa smejoča, nakinčana, svatovska. Morje in nebo sta laskala očem v čudovitih barvah. Ciprese so bile tukaj bolj temne, palme bolj razkošne in zelene, trava bujna in mehka, bolj kakor kje drugod na severu. Zrak mehak, ves poln južnih dišav, cvetja, ki večno cvete, pomladi, ki je neminljiva. Tudi človek je lepši tod, oči bolj velike, bolj iskreče, vlažne nekako, mehke in sladke. Usta rdeča, užitka željna in ljubezni; roke udane, medle od sladkosti; duša vsa sanjava, nebeška, svetla in nasičena sreče, kakor roža rose v ranem jutru.

In kakor grda gosonica na belem cvetu, tako je v teh spominih tista senca, tisto vse, kar ji je povedal mož neki večer, ko sta sedela na verandi, zavita v en pled, stiskala se drug k drugemu, gledala na široko morje, oblito z luninimi žarki in poslušala neko sladko daljno pesem, ki je že slaba, trudna prihajala komaj še do njih odnekod iz vrtov, ki so se na stotine vrstili naokrog.

„Ti nisi naivna, draga moja?“ jo je vprašal on in to je bilo bolj konstatiranje resničnega dejstva, kakor vprašanje.

„Ne, nisem več naivna,“ se je zasmejala ona. „Prosim te, dekle štiriindvajsetih let, od šestnajstega leta v sezoni po dvakrat na teden v gledišču, vsaj enkrat na kakšni zabavi. Samo goske so v teh letih naivne.“

„Dobro torej. Ti veš, da nisem bil menih niti svetnik.“

„Vem.“

„Torej. Lahko bi ti rekel pozneje čez leta. Ali jaz imam rad čiste račune.“

„Samo govori.“

„Živela bova lepo. Jaz bom vedno obziren s teboj. Jaz nisem kmet. Tudi pozneje ti bo dobro, četudi bi jaz ne bil več tako zelo zaljubljen vate, kakor danes.“

„In o tem že zdaj govoriš?! Tega ne sme biti nikdar!“

„Oho, leta, opravki, druge skrbi, poklic... To vse je slana za ljubezen. Nisem več sentimentalni fant...“

„Danes si še!“

„O, zdaj! To vidiš, ta ženitev, to popotovanje, to je izlet v mladostne norije. Sklenil sem že davno, kadar se oženim, bom tri mesece samo zaljubljen. Zaljubljen in nič drugega.“

„Samo tri mesece?!“

„Tri mesece je mnogo za človeka, ki je ambiciozen, kakor sem jaz. Tri mesece brezdelja, to ti je izguba treh let.“

„O, ne verujem!“

„Morda ne. Ker bom laglje, strastneje delal, ko se vrnem nazaj pomlajen.“

„To si mi hotel povedati?“

„Ne tega. Ti si pametna, kaj ne, draga?“

„O, zelo pametna.“

„Stvar je torej taka. Otrok ne bova imela.“

„Kako to? Zakaj? Čemu zdaj govoriti o tem. Za zdaj ljubim svobodo. Še okusila je nisem. Dve, tri sezone triumfov hočem, potem pa... Pozneje bi rada...“

„Nikoli. To ni mogoče. Nečem, ne smem. Nisem zadosti zdrav za potomstvo, vidiš... Če ne bi mogel imeti posebno lepih, pametnih, zdravih otrok, rajše ne. Riskirati kakšno tragedijo... Pametneje ne... Ali se jeziš, ljubica, ti je žal?“

„Zakaj?... Nevem. Ne, mislim, da ne. Lepše bo tako. Brez skrbi bom. Samo tebe bom imela rada. Še bolj. Samo tebe.“

„Lahko bi ti bil rekel pozneje. Ali bolje je takoj. Pozneje bi mi kaj očitala. Zdaj ne moreš. Nisem se lagal. In končno. Jaz sem dvainštirideset let star, to si vedela. Inteligentna si, torej...“

Nekaj čudnega jo je stisnilo za grlo. Neka tesnoba. Ali tako lepo je bilo vsenaokrog, tako čarobno. Morje se je svetlikalo, preivalo, sanjalo nekam v neznane dalje, snubilo se nekje daleč v srebrnih meglah z nebom. Temni so bili vrtovi, dišav polni. Nebo visoko in neizmerno. Vse tiho, v sanjah, v sladkem spanju. In Fredova roka, ki jo je držala v objetu, topla, močna od ljubezni; njegove prsi tako varno zavetje, tako mila oslomba njeni glavi.

Kakor oblak izpod solnca, tako so prešle besede in vse se je zopet potopilo v srečo, v neizmerno lepoto...

Šele danes je postala tista senca grda in odurna, šele danes so postale one lahke besede drugačne. Grde in kakor toča za cvetoč vrt.

Dolgo je slonela pri mizi, obraz skrit v dlani.

Lepe obleke, vse, kar zaželi oči, veselic, zabav, plesov — vsega! — poklonov nešteto, šuma, glasbe, smehu — vsega!

Ali včasih bi hotelo srce tih kotic, malo skrite sreče, ki pride v navadni obleki brez prazničnih luči, brez bahatosti, brez šuma. Ki je, kakor ravno polje brez ponosne lepote in vendar ljubko, zvesto in rodovitno vsako jesen. Sreče bi hotelo srce, ki je kakor drevo, cvete spomladi in v jeseni daje sad. Ki je, kakor vinograd, čim več delaš v njem, tem dragocenejši postaja. Ki je, kakor riznica, v katero spravljáš muko svojih rok in te živi do smrti.

Kaj je cvet, ki ga vihar raznese brez sledu in ne ostane za njim sadu?! Kaj je sreča, ki kakor pena izgine in pusti za seboj samo par bornih spominov, ki so vsak dan bolj medli in grenki in morda očitanja in kesanja polni?!

Vse mine brez koristi, spremeni se v puste, gole, dolgočasne dneve.

Dolgo je sedela in premišljevala.

Hišina jo je zdramila:

„K telefonu, milostiva! Gospod...“

Stekla je v predsobje.

„Kaj si se že odpočila, Mira?“ jo je vprašal njegov glas.

„Že.“

„Ali bi hotela z menoj v N? V dveh urah bova tam in nazaj. Važen pomenek imam s prijateljem. Z avtomobilom pojdem in če greš z menoj, bom vozil kakor vrag. Cesta je tja ravna, ko dlan.“

„Tako bom pripravljena.“

„Čez pol ure pridem po te.“

Šla se je oblačiti in vse neugodne misli so prešle. Kakor obleka, ki te tišči in jo odložiš.

Hitro sta bila iz mesta. In kakor ravna črta je sekala cesta polja in travnike. Tu pa tam je raslo na meji drevo, vasice so ležale pod hribi na straneh. Kakor veter ju je neslo po prazni cesti. Pisane njive so jima bežale vštric, zrak se je svež in krepak zaganjal v obraz. Globoko so dihale prsi, mlada in polna moči je vrela kri po žilah.

„Še hitreje!“ je zakričala Mira. Veter je vzel njen glas in ga raznesel po njivah. Odrgal ga ji je od ust in odnesel seboj v svojo prostost.

Samo en hip jo je pogledal njen mož. Kakšne razburjene, lepe oči! Uživanja lačne, moči in mladosti pijane. Z eno roko jo je privel k sebi, z drugo je ravnal krmilo. In še hitreje sta letela čez ravan. Kakor vihar, kakor misel.

Predrzo, trepetajočo slast je čutilo srce, prikrit strah in čudovito, brezmejno moč.

Leteti, leteti nekam v neznane dalje. Brez prestanka, brez diha. Kakor se vihar vali po ravnicah, kakor orkan drvi čez hrib in plan.

Malo mestece je skočilo izpod hriba pred nju. Dolina se je stisnila, na cesti je nekaj zamrgolelo.

Prenehal je v divjem in krasnem letu, previdno sta se vozila med vrtovi, se ogibala vozovom in ljudem. Še par minut in konec je bilo lepe pijanosti.

Potem dolgočasne pol ure v provincijalnem salonu s staro, korektno gospo s staromodno frizuro in ravno takimi nazori. Pol ure konvencionalnih fraz, sladkih laži, spretnega laskanja, večje prikritega dolgočasje.

In zopet vožnja nazaj, hitra, kakor veter, čaroben napitek živcem, potenciranje vsega uživanja, vse moči v človeku. Tri četrt ure plesa ob prepadu, užitka, ukradenega tik smrti, vriska v nevarnosti. En kamen morda na nepravem mestu, en trepetaj roke in zaletela bi se nekam v kri in v pogin.

A vendar se iskre oči in usta trepetajo v zmagosvestnem nasmehu divje slasti.

„Ali si zadovoljna z menoj, Mira?“ jo je vprašal, ko ji je pomagal na tla.

„O, zelo!...“

In šla je in napisala teti Olgi, da ji čestita. Da se je vozila imenitno. Da je življenje lepo, če je človek mlad in zdrav in bogat.

(Dalje prih.)

PROF. ROBERT ERANGEŠ: FILOZOFIJA.

DR. JOS. TOMINŠEK:

SLOVANSKE BESEDE V SLOVENŠČINI.

Ko bi se hoteli izraziti prav točno, bi morali govoriti o slovanskih tujkah v slovenščini; vendar smo nasproti bratom toliko vljudni, da besed, katere smo si jih pri njih izposodili, ne imenujemo s tem nesimpatičnim imenom; one so nam le izposojenke, a pozneje celo naša last, bržko zastari posest ali pa ko smo plačali svoje jezikovne obresti, sprejemši gostaško besedo v udomačeni slovenski obliki med družbo domačink.

Jezik, kakoršen je naš, ki je še v središču živega razvoja, prenese takih bratskih udomačenk prav mnogo, baš tako mnogo, kakor prenaša pravih tujk zelo — malo! Zato je došel naš jezik do značilne svoje osebnosti: tujk — tudi mednarodnih — je v njem tako malo, kakor menda v nobenem drugem knjižnem jeziku, v preobilici pa je v njem besed, vzeti iz slovanskih jezikov. Ta preobilica postaja naravnost preopasna za umljivost in lepoto — često je oboje istovetno — našega jezika, da ne govorim o pravilnosti. Jemanje slovanskih besed in njih vrivanje v naš besedni zaklad se je razvilo pri nekaterih pisateljih v manijo, pri njih posnemalcih pa v maniro. Tako je postajal naš jezik, zlasti v napol znanstvenih spisih, često neužit, ker je postal prisiljen, brez diha po domači zemlji. Noben jezik ni tako neprijeten, kakor mešanica med dvema sorodnima. Namesto mešanice je bolje sprejeti soroden jezik ne le po besednem zakladu, ampak tudi s tujimi oblikami; izobraženec razume tudi tak „tuj“ jezik, za neizobraženca pa tudi ona mešanica — ni!

Dandanašnji ima naš jezik sam toliko notranje moči, da si moremo z njim samim pomagati domala v vsakem slučaju. Ako se bomo kljub temu včasih naslonili na sobrate, bomo to storili le iz ozirov na celokupnost; kar se tiče mednarodnih tujk (v vedi, v iznajdbah i. dr.), pa bi bilo po našem mnenju najbolje, da bi jih sprejeli i mi v izvirni obliki. Glede te mednarodne terminologije smo prav tako premalo popustljivi, kakor popuščamo preveč pri besedah, vzeti brez vsake važnosti od sorodnih jezikov. V zadnjem pogledu se je bilo treba enkrat upreti; storil je to A. Breznik¹ v obsežni razpravi, potem ko so drugi le mimogrede pri kaki priliki posegali v to snov.

Splošna načela Breznikova se nam zde po vrsti pravilna;² saj tudi niso morda enostransko nasprotna kar vsaki vpeljavi slovanskih besed, ampak poudarjajo zdravo stališče praktične potrebnosti ter razliko v odnošajih napram posameznim slovanskim jezikom. Ne da bi prezirali „domače, dobre in lepe besede“, smemo vendar jemati v naš jezik iz tujega besednega zaklada, kar je potrebno, in le to; to velja zlasti za izposojevanje od severnih Slovanov; večjo prostost bi smeli dovoliti le za srbohrvaški jezik. K njemu se najprej zatecimo, kjer nimamo domačih besed; če se pripeti, da imamo voliti med severnoslovanskim in srbohrvaškim izrazom, si vzemimo srbohrvaškega. (St. 4). Nikakor pa ne smemo

¹ Anton Breznik, Slovanske besede v slovenščini. Pometisk iz „Časa“. V Ljubljani 1909.

² Le glede staroslovenščine bi mu ne pritrjeval popolnoma.

svoje pisave popolnoma prepresti s hrvaščino ali jo celo pohrvatiti. Vez s Hrvati mora biti le gospodarska in kulturna, t. j. „da zlasti večja gospodarska in znanstvena podjetja vstanavljamo¹⁾ skupno.“ S pisavo pa nima vse to nič opraviti. „Kdor hoče zvezo tudi v pisavi, ta sploh ne ve, kaj je pisava ali pisni jezik.“ (Str. 5.) Priča-kuje pa tudi od Hrvatov (in Srbov), da se malo v e č ozirajo na skupnost; „ali zaenkrat se ne samo nič ne ozirajo na slovenščino, temuč se na vse kriplje ogibljejo celo kajkavščine, torej nekdanjega pismenega narečja, ki veže slovenščino se srbo-hrvaščino.“ (Str. 7.)

V podrobnostih pritrjujemo Brezniku glede vseh tistih slovanskih besed, o katerih on sodi, da jih moremo, kot ukoreninjene, v slovenščini obdržati brez pomisleka; n. pr. basen, čaj, časopis, čim, dosloven, dosleden, dotičen, dražba, geslo, izraz, načrt, načelo, nagrada, narečje, naslov, nazor, nežen, obrazec, obred, obseg, obzor, odlika, odobriti, okolnost, pojem, polkovnik, poročnik, povod, pozor, predmet, prednost, proizvod, prosveta, prvoten, razkol, razočarati, ravnodušen, skladnja, skromen, skupina, slog, smer, soglasje, sredstvo, strast, strog, stroj, svež, tlak, učinek, ukor, usluga, uspeh, ustava, vloga, vpliv, vzor, zavod, zbirka, zbornik, zemljevid, žitje in bitje; nadalje: čipka, kažipot, globa, osveta, plemič, preporen, pročelje, promet, psotka, sloga, somišljenik, svidenje, uradnik, urednik, muka. Primerno je tudi pisati: hrvaški (ne hrvatski, kar niti za hrvaščino ni prav), inostranec (ne inozemec), Holandsko in Holandija (ne Nizozemsko), Frankfurt (ne Frankobrod), Erdeljsko (ne Sedmograško), tajnik i. dr.

Pri izobčitvi različnih izposojenk pa pisatelju pritrjujemo le deloma; res prav od več in deloma grde spačenke so oblike in besede: kritičar, gramatičar, historičar, (Str. 39), kist, kleveta, lesten, naobrazba, opovreči, zagonetka, imendan („Namens-tag“) usovršiti, vse-mir, vztok (pravilno: vzhod!), zadača (beseda je je doslovno = „Aufgabe“), predbacivati, vzhititi, vzhičen, boja (turška beseda!), jezgra, zvanje, barem in uzalud (turški besedi!), opreka, tobožnji, zavičaj, čifut.

V drugih slučajih mu pa ne morem slediti, ker so dotične oblike in besede ali že udomačene ali pa so nam potrebne in dobrodošle za izražanje kakih pomenskih posebnosti. Izraza „k o n c e m“, „t e k o m“ sta res hrvaška, a nam izborna služita; nepotrebni pa so drugi, morda celo nerodni izrazi te vrste: n. pr. početkom, svršetkom,

¹⁾ Pišimo: „ustanavljamo!“

ki se že niso prijeli. Besedi žigosati in hvalisati sta tvorjeni na grški način, a mi nimamo drugih; g. Breznik predlaga za „žigosati“ slovensko: „ožigati, bičati,“ a pomen se ne skrje; za „hvalisati“ (lobhudeln) pa niti ne predlaga namestnice. Čisto domač je že vzklik „ž a l i b o ž e“ in pridevnik „ustmen“ (namesto „pravilnega“: usten, ki ga rabimo v širšem pomenu: „ustno sporočilo“ = Tradition, „ustmeno sporočilo“ = mündlicher Bericht). — Siguren je prvotno italijanska beseda, a mi jo potrebujemo; Breznikova nadomestka „varen“ nam ne pomaga, kajti varen je za nas = tutus, siguren pa = certus; Nemec ima seveda v obeh slučajih svoj „sicher“, naš „varen“ pa tega dvopomena nima; zato smo za certus imeli prej tujko „žihar“; njo nadomešča sedaj „siguren“. — Bogatašev, ple. menitašev itd. (namesto bogatinov itd.) se nam tudi ni treba odkriževati; čisto naši so; pri „hasniti, hasek“ nihče ne čuti madžarskega izvora.

Nekatere udomačenke so nam dobrodošle, da moremo z njimi menjati v izrazih, npr. svrha: namen, napram: do, (proti), mladež: mladina, nadut: napihnjen, jamčiti: porok biti, kamoli: nikar, budalo: glupec, poset: obisk, podanik: podložnik, poprišče: torišče (tako smo se navadili pisati namesto prvotnega: terišče, ki ga predlaga Breznik), poslovica: pregovor, ogromen: velikanski, opetovati: ponavljati, grud: prsi, nedra, neobhoden: neogiben. Teh izposojenk že ne moremo več pogrešati, ker so res obogatile razpoložnino našega jezika; „opetovati“ je sprejeti celo v slovniško terminologijo, drugi pa se že diferencije v svojem pomenu; npr. „poset“ je le kak finejši obisk, nadutost se prisoja „olikancu“, napihnjen more biti vsakdo, „nedra“ bi se (namesto »grudi«) slišala često prav robato, prsi pa so dvoumne; podložnik se glasi odurneje nego podanik.

Nekaterih izmed izposojenk se je njim lastni pomen že za tako trdno oprijel, da jih ne moremo nadomestiti z domačinkami, ki so bile onim prvotno res istovetne, a so zdaj porabljene tudi le za svoje omejeneje okrožje. „Dovtip“ se ne da na noben način nadomestiti s šalo, smešnico, kakor to predlaga Breznik (str. 39); dovtip je „Witz“ in smemo biti veseli, da imamo tako besedo; šala in smešnica imata čisto drugačen pomen (Scherz — Scherzwort, Schnurre). „G m o t n o“ ni več isto kakor „tvarno“. rekli bomo: „mesto je v dobrem gmotnem stanju“ nikoli v dobrem tvarnem (!) stanju,“ le prirodoslovec še rabi besedo „tvarno“. Besedi „nabožen“

smo že odkazali primerno okrožje: rabi se o neživih predmetih in o abstraktih: (nabožna knjiga, nabožno naziranje), a človek je „pobožen“, nabožno molitev molijo verniki pobožno; zato ne moremo pritrditi pisatelju, ki je zapisal enačbo „nabožen = pobožen“. — Takisto ima beseda „podel“ svoj poseben pomen (= gemein), ki ga ne zadenejo namestnice nizek, nizkoten, umazan.

Celo predaleč pa gre Breznik, trdeč, da Slovenci naj ne rabimo besed: „soprog“ in „soproga“, češ, zadostuje nam „mož“ in „žena“; to je preveč koncesije našim nekdanjim kmečkim navadam! Prostaku res zadostuje žena (oz. baba, stara itd.) in mož (oz. dedec, stari), ali celo „on“ in „ona“, za rafinirane današnje jezikovne zahteve pa sta soprog in soproga neobhodno potrebna in tudi občno v navadi. — Prav dobrodošla nam je tudi beseda „stremljenje“; naj bo ruska (po naše bi se reklo: strmenje), to je vse eno: za „striben“ nimamo nobene druge tako porabne. — Namesto „udoben“ (bequem) predlaga Breznik (str. 43) o se m drugih (domačih) besed, češ „vsaka pove toliko, kolikor izposojenka“. A lahko rečeno, da nobena izmed njih ne pove povsem istega; „zložen“ se rabi le o potih, ugoden = günstig (vorteilhaft), priročen handlich (geläufig), pripraven = geeignet (geschickt), prikladen = gehörig (passend), lagoten = leicht (ohne Anstrengung), priležen = anliegend (gelegen, passend), priličen — gelegen (gelegentlich). Skratka: vse te besede pomenijo le del udobnosti, a ona obsega vse in še več; brez nje ne moremo izhajati — „Zaglavje“ ni identično s „poglavjem“! Poglavje = Kapitel, zaglavje nam pomeni: naslov, motto. — Madžarske besede „lopov“ se bomo morali i za naprej držati; Breznik (str. 44) jo smatra za nepotrebno, ker ima dovolj pristnih „sleparjev, capinov, klatežev, potepuhov in potepinov.“ To je res, a lopov nam je vseobči „lump“, omenjeni pa so vse kaj drugega. (Schwindler, Trampel, Haderlump, Landstreicher, Vagabund, Strolch). — Hrvaška „luka“ je po besedi res naša loka, a v hrvaški obliki nam pač pomeni vse kaj drugega; „luka“ se je v pomenu tudi že pričela ločiti od „pristan(išč)a“, njen pomen je širši, zato je ne moremo pogrešati.

V takih slučajih se s teoretičnim jezikoslovjem ne pride nikamor, ali pa na napačna pota. — Posebno značilna sta tale zgleda: o besedi „potomec“ sodi kot praktik, da je ne kaže predstaviti v slovensko obliko „potemec“ — v tem mu pritrujemo vsi, — a dostavlja, da bi bilo najbolje, to besedo zavreči in rabiti: „za-

namec, zanamci.“ Ni pač pomislil, da je ta beseda v gotovih primerih nerabna; ali naj morda rečem: „Ta gospod ni zapustil nič — zanamcev (!) Ali so se kaj veselili bogataševi — zanamci?“ — To ne gre! — Prav tako se je ponesrečil Breznikov predlog glede „točke“; on (str. 15) namreč pravi, da brez te besede lahko izhajamo, ker „naša pika nič manje ne pomeni nego točka“. To bi bilo res, ko bi točka pomenila le ločilo „piko“; tu se mi zdi „točka“ kar napačna: na koncu stavka naredim piko, ne točko! A v vseh drugih slučajih je edino točka porabna. Nikdar ne morem reči: „V tej — piki (!) se s predlogom ne zlagam. Pri zborovanju se bo razpravljalo o važnih pikah!“ Tudi geometrija rabi izraz točka.

Zelo vpošteva g. Breznik tudi n a g l a s. Štejem mu v posebno zaslugo, da je vendar enkrat pribil, da ima i slovenščina štiri naglase (st. 23), kar sem jaz pred leti mimogrede trdil, a brez posebnih dokazov, ker se na tem polju ne smatram strokovnjaka. — Predaleč se mi zdi, da gre v težnji, po naglasnih strogih pravilih meriti tiste izposojenke. Baš v naglasu je najtežje staviti pravila jeziku; jezikoslovec se mora klanjati jezikovni sili, ki je delovala ob sprejemu kake oblike; zaman bo njegov trud, da bi jo potem, ko je že sprejeta, položil občinstvu na jezik s takim naglasom, ki ga določa — teorija.

To je tem težje, ker glasoslovna pravila niso za vsa naša narčja ista, besede pa si izposojajo vsa. Zato velja le status quo.

Gosp. Breznik je glede naglasa stavil mnogo predlogov, a dvomim, da bi sploh kateri izmed njih prodrli. On hoče, da naglašamo: Bólgar, Bólgarsko, bólgarski, cárina, četveríca, peteríca, glavníca (kapital), létovišče, nečuvéno, slíkar, slíkarstvo, stolíca, strókoven, žúpnišče, ogorčén, ogorčénje, brojím, dívítí, javítí, slútítí, díčítí, brusítí, životarítí, koračítí, čítám, čítátí, prijátí, čítánka, čítávec, karátí, javljátí, zobník, častník, mízar, čévljar itd.

V prilog Breznikove razprave se je še enkrat, in upajmo zadnjikrat, razpravljalo, kako naj imenujemo svoje slovanske brate. Breznik je (str. 14) seveda vztrajal pri češki obliki „Slovan“, ki je za nas postala že popolna domačinka, in se je uprl Škrabcu, ki od nekdanj zagovarja obliko „Sloven“, češ ta bi res bila pristno naša. Nato je Škrabec še enkrat poprijel besedo in je v „Cvetju“ (1909, št. 10—12) z njeno lastno temeljitostjo dokazoval, kako neopravičena je beseda „Slovan“; namesto nje predlaga nazivanje „Slo-

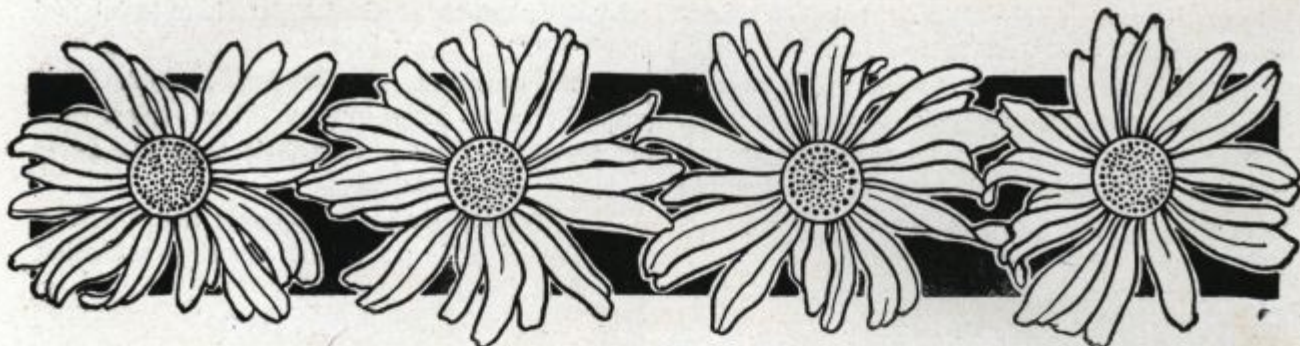
venec". Kako pa se naj imenujemo mi dosedanja Slovenci? Tu pač ostanimo: Škrabec namreč predlaga, naj bi se mi imenovali: Kranjci! Odločilno mesto v 10. številu „Cvetja“ se glasi: „Mi smo Slovenci nasproti Nemcem, Italijanom, Mažarjem. Hrvatom nasproti pa srbo Kranjci, ker so Slovenci oni prav tako kakor mi; isterski Hrvatje se Italijanom nasproti še tako imenujejo. Nas pa Hrvatje od nekdaj kličejo Kranjce in sicer ne glede na to, v kateri deželi prebivamo...: nismo samo na Kranjskem Kranjci, so tudi na Štajerskem, Koroškem itd.... Ali ne bi bil čas, da tudi mi Kranjci spoznamo resnico ter rešimo naposled čast in veljavo svojega pravega in narodnega imena? Ali nas ni sram, da imenujejo Serbi naš jezik „slovenački“ in Rusi in Čehi „slovinski“? Hrvatje nas pa semtertja zaničujejo kot narodič brez imena?“ In v št. 11:

„Brez posebnih sitnosti bi vernili tako ‚slovenskemu‘ imenu stari prestol: Namestu ‚naša slovensčina‘ bi pisali sem ter tja ‚kranjska slovensčina‘ in ščasoma bi se že smeli upati naravnost tudi s ‚kranjščino‘ na dan ter se čutiti Kranjce ne glede na politične meje te ali one vojvodine ali grofije“.

Ta predlog, ki je bil mrtev že sto let prej, preden se je rodil, si zabeležimo kot zadnji umirajoči žarek našega znanstveno podkrepjenega, a praktično nemogočega uedinjenja v znaku partikularizma. Želimo, da bi se gosp. Breznik, ki se nam zdi pozvan, da nastopi dedščino za Škrabcem, pač navzel od njega vzorne temeljitosti, a da bi, kakor v vprašanju „Slovan“, tako tudi drugod pri praktičnih sklepih iz svojih raziskavanj ne izgrešil stika z življenjem, ki često prekopicne najlepša pravila doslednih zakonodajalcev.

MILLET JEAN FRANÇOIS: PORTRET VELJAKA.

IVAN LAH:

TYL IN POČETKI ČEŠKEGA GLEDALIŠČA.

Všechny kroky naše musí vésti
láška k národu a jeho štěstí*

Te besede je zapisal Tyl pod svojo podobo, svoje geslo, svoj program življenja in dela. A tako geslo je usodepolno danes, še bolj usodepolno pa je bilo pred petdesetimi leti.

Težko bi bilo v naši polpretekli dobi najti moža, čegar življenje bi brez pristavkov nudilo naravnost snov za dramo. F. F. Šamberk pa je napisal dve igri, ki se igrata z uspehom: „Josef Kajetán Tyl“ in „Karel Havlíček-Borovský.“ Tyl in Havlíček sta bila sovrstnika, sobojevnika, dasi zelo različnih nazorov, toda obeh življenje je imelo v sebi dovolj tragičnega. V istem letu (1856) sta se končali dve življenski tragediji, umrla sta Tyl in Havlíček.

„Gad iz raja“ je imenoval Tyl gledališče in istotako bi mogel imenovati Havlíček — politiko, kajti gledališče — igra in politika — žurnalistika je bila narodno, idealnokrasno delo, a tudi opasno, često usodepolno. Ta „gad iz raja“ je bil usoden vselej vsem, ki so stegnili svojo roko po golju-fivem krasnem daru in so bili zato izgnani iz mirnega, domačega kota ven na javno polje krutega boja in obupnega dela za kulturo in napredek naroda. Ta sladkovabljivi „gad iz raja“ je izpeljal tudi mladega Tyla na ono težko pot, ki jo je hodil s tako bolestno odločnostjo in žrtev polno vztrajnostjo. Rodila je toliko uspehov in sadov, a tudi tolikero prevar in bóli. Tylova pot je bila ena prvih in najdaljših in najtežjih.

* Vse naše korake mora voditi ljubezen k narodu in njega sreči.

V tem pa leži ves pomen. Vse drugo je delo časa in usode. Estetski nazori se lahko izpreminjajo, a zgodovinska dejstva ostanejo; osebe izginjajo, a dela so večna. Zdi se mi, kakor da bi slišal znano pesem, ki se začne z zelo veselimi kipečimi glasovi in se konča po težkih molih v tihem pianissimu. Tako je življenje vseh onih, ki je njih oče „rad čital knjige“ ali igral na gosli ali krasil z nerodnimi slikami vaške cerkve, vseh onih, ki je njih mati „rada pripovedovala pravljice“ ali „rada pela narodne pesmi“ ali ob zibelki sanjala tihe sanje o izgubljeni ljubezni. V hrepenenju se začanja njih pot in v njem izzveni.

Tako je bil pri 28. pešpolku v Napoleonovih časih vojak — godec, Jurij Tilli nekod od Prage, ki je po trinajstih letih službe prišel s svojim polkom v Kutno Goro. Tam se je godec zaljubil v lepo mlinarsko hčerko, Baruško, kar je po vseh zakonih prirode in vkljub vsem oviram in predsodkom dalo 15. listopada 1807. l. svatbo in že 8. februarja 1808. l. — sina. Iz tega sina se je razvil Josip Kajetan Tyl, pesnik, pisatelj, pevec in igralec — vse po zakonih prirode in vkljub vsem oviram in predsodkom. S tem je bila začrtana pot trda in neizprosna. Začelo se je, kakor vselej: oče — stari godec — je godel na svoje ljubljene gosli in sinček je poslušal; k očetu je hodil bivši kamerad — muzikant Kocian. Ta Kocian je postal strugar in si je napravil za kratek čas jaslice, pozneje pa otroško gledališče z lesenimi podobami. Vso zimo so hodili otroci na njegov dom in njih radovedne oči so polne občudovanja gledale igre na malem odru, kakor jih je izvajal po svoji muzikantski domišljiji mojster

Kocian. K temu je bilo treba še nekoliko pripovedek o stari češki slavi in nekoliko starih bajk — in ustvarjen je bil oni svet, ki mu je posvetil Tyl kasneje vse svoje življenje in vse svoje moči. Probuditev naroda in njegove zgodovine je postala njegov namen, gledališče pa sredstvo, ki se z njim najlažje govori k narodu. S tem načrtom je šel Tyl na življenje pot.

„Gledališče je bilo sploh od moje mladosti moj gad iz raja,“ piše Tyl. „Mislil sem, da bi zablodil z določene mi poti življenja, ko bi se bil posvetil čemu drugemu nego gledališču. Ta misel se je vnela v meni že kot šestletnemu dečku, ko sem videl na kmetih prvo klaverno komedijo. Takrat se mi je odprl nov svet; vse bajke o zakletih princezinjah, o čarovnikih, o roparjih, ki me je ž njimi strašila pestunja in babica —; vse te čudne postave vitezov in junakov so mi stopale živo pred oči in budile v meni hrepenenje vdreti v notranjost njihovega čarobnega kraljestva, podati jim roko ter biti, kakor oni, predmet ljudskega občudovanja . . . Jedva sem začel čitati drame — in to je bilo zelo zgodaj — in jedva sem videl prvo komedijo — in to je bilo še preje — že mi je bilo, kakor da moram ustvariti nekaj podobnega.“

Take prve poizkuse je začel Tyl že doma kot otrok.

Dekan in babica sta mu dala prvo pomoč za šole v Pragi, ki pa je bila še dovolj zaspana in predvsem ni imela tega, česar si je Tyl najbolj želel: češkega gledališča. Gledališče v Pragi je bilo le nemško, a družba študentov, ki se je bila zbrala okoli Tyla, je izkušala najti samostojno pot. Na počitnicah je v Kutni Gori jela prirejati svoje igre z narodnimi zabavami. Toda l. 1825. je zgorel Tylovi babici mlin, in študent Tyl je posledaj stradal po Pragi brez podpore ter presanjal svoje lačne večere v nemškem gledališču. L. 1826. se je igrala prva češka opera (Skraupov Dráteník), in 18letni Tyl je zanjo napisal vznešen prolog. V njem je iz malih začetkov prerokoval češki operi in drami veliko bodočnost ter veliko narodno gledališče. Ker pa na praških šolah ni bilo navdušenih čeških profesorjev, je odšel Tyl — mnogo tudi zaradi gmotne bede — v Kraljevi Gradec, kamor ga je vabilo ime ondotnega profesorja Klicpere, takrat že slavnega dramatičnega pisatelja. Klicpera je bil zbral okoli sebe večji pisateljski krožek; spoznal je kmalu izredni talent mladega Tyla, postal mu je prijatelj in podpornik, Tyl pa mu je ostal zvest učenec.

„Častil sem ga,“ pravi Tyl o njem „še predno sem šel v latinske šole. L. 1819. je izšel

prvi del njegovega „Gledališča“, in to je bil moj novi svet.“

Po dovršenih gimnazijskih študijah se je vrnil Tyl poln navdušenja v Prago, vpisal se je na pravniško fakulto, toda bolj nego jus ga je vabilo k sebi gledališče.

V češkem jeziku se je igralo takrat v Pragi le malokdaj in le po milosti nemških režiserjev, a v slabi češčini. Tudi dobrih čeških iger še ni bilo. Po češki zemlji so potovale le manjše nemške gledališke družbe, ki so se ustavljale po pokrajinskih mestih. Tyl je imel okoli sebe še nekaj tovarišev, navdušenih prijateljev češkega gledališča. Sklenili so torej, da napravijo prvo češko potujočo gledališko družbo. L. 1829. se je ustavila uboga nemška igralska družba pod vodstvom Hilmerjevim v Pragi. Ker mladi Čehi niso mogli zase dobiti koncesije, so sklenili pridružiti se omagani nemški družbi ter iz nje napraviti češko potujočo gledališko družbo. Hilmer, ki mu je šlo predvsem za denar, je bil zadovoljen. Dne 2. marca je odhajal z Male Strani voz novih igralcev; na vozu so sedeli Tyl, tovariš Prokop in Bfl in igralka Magdalena Forchheimova, ki je postala pozneje Tylova žena. Odpeljali so se na jug z velikim ciljem: buditi narodno zavest po zaspanih čeških mestih.

Toda zgodilo se je, kakor je bila navada pri takih družbah: ravnatelj ni imel denarja, igralci pa tudi ne. S težavami in dolgovi je potovala ta družba dve leti od mesta do mesta, zašla je celo na Bavarsko, dokler ni vodja Hilmer obupal in pobegnil. Tyl in njegovi prijatelji so se vrnili v Prago, brez denarja, a bogati izkušenj.

Različne igralske družbe so takrat potovale po vsej Evropi; njih gledališka umetnost zaradi pomanjkanja izomike, primernih prostorov, kostumov in scenerij pač ni stala na visoki stopnji. Tudi igre so morale odgovarjati okusu časa, ljudje so zahtevali drastičnih in romantičnih dogodkov. Zato se je poleg „tragedije“ na odru igrala navadno še večja tragedija za kulisami, ki je dosegla svoj vrhunec drugi dan pri delitvi denarja. Anekdot iz te dobe, ki bi se poslušale pol s smehom, pol z jokom, se je ohranilo mnogo.

Pri nas je spomin na one čase pustil za seboj igralec Vondraška, ki o njem še danes govore ljubljanski arhivi. Čehi so stopali v službo k nemškim družbam, počasi pa so nastale tudi češke družbe, ena prvih je bila Tylova. Tip potujočega igralca češkega te dobe je Krumlovsky — talent prve vrste, ki ga ubije življenje, da se izgubi in propade, — tip ravnatelja take družbe pa je n. pr. Prokop, bivši Tylov tovariš, ki je

variis casibus prepotoval češko zemljo ter končno žalostno končal pot svojega potovanja. Iz časov potujočega gledališča delujeta danes na praškem Nar. divadlu še dva člena: znani komik Mošna,* iz družbe Prokopove, in M. Ryšavá, ki je potovala s Tylom; bila je priča, ko se je utrujeni Tyl na smrtni postelji v Plzni poslavljajal od svojih tovarišev (1856).

Tyl je dobro pojmoval, kakega pomena je gledališče za probujanje narodne zavesti in za razširjanje narodne prosvete. Toda videl je, da dosedanje potujoče gledališke družbe ne odgovarjajo svojemu namenu, ker niso narodne, ker ponižujejo gledališko umetnost ter vplivajo s svojimi igrami naravnost neugodno na narod. Dveletno potovanje je o tem Tyla dobro poučilo. Videl je, da je treba korenite izpremembe. Nedostajalo je bilo pri tem delu čeških ljudij, čeških iger in predvsem duha, ki buji, dviga... In na tem polju je imel postati Tyl reformator.

„Želel bi si,“ pravi, „da bi mogel enkrat prehoditi vso češko zemljo in naše ljudstvo videti v gledališču, to je v urejenem gledališču, kakoršno si mislim. Veste, od davnaj smatram vestno, umetniško in naravno urejeno gledališče za boljšo narodno šolo nego največji kup lepo pisanih knjig in dolgovoznih govorov. Gledališče je življenje in gre v življenje.“

Po Tylovem mnenju ima gledališče predvsem namen: izpopolnjevati нравnost, vzbujati k popolnosti, varovati pred neplemenitostjo in v tem združevati нравno zabavo ter širiti misel za umetnost. Češko gledališče tedanje dobe pa je imelo še svoj poseben narodni namen: „mora buditi, mora ogrevati in gojiti, kar je drugod že probujeno, vzgojeno in razgreto... Drugod, — smem-li tako reči — hočejo na gledališču videti, kar je v njih, pri nas pa moramo hoteti videti, kaj v nas mora biti... Poleg tega mora češko gledališče podpirati češko dramatično literaturo in povzdigniti materinski jezik. Poleg literature, knjižic in „besed“ mora biti gledališče javen dokaz našega narodnega življenja.“

V boju z dobo in s potrebo je šel Tyl za visokim ciljem: dati gledališču primerno mesto v narodovi kulturi. S tem pa je hotel dvigniti tudi igralca na višjo stopinjo od navadnega komedijanta, kamor so bile ponižale razmere vse igralce potujočih gledaliških družb. Principal v „Prodani nevesti“ in njegova družba dobro pred-

stavlja tedanje žalostno komedijantstvo. Tyl kliče igralcem: „Ne bodite komedijanti in takoj se javno mnenje o Vas izpremeni! Kakorhitro nastane iz vas umetniška družba, družba ljudij, hrepenceh po krasoti in čednosti, združenje zadostnih sil v dosego visokega cilja, pojde za Vami spoštovanje, uvaževanje in priznanje. Vaše delo ne bo potem v očeh ljudij delo postopačev, ampak delo mož, ki poznajo resnost svojega poklica in hrepene po uresničenju svojih sil... Človeka dela samo življenje in igralca samo gledališče...“

L. 1831. je prišel Tyl v Prago in je dobil službo pri vojaški blagajni. Nastopal je skrivaj tudi kot igralec. Predvsem se je kazalo pomanjkanje češke dramatične literature; okoli mladega Tyla se je nabralo kmalu nekaj mladih literatov. Že l. 1832. je prevzel Tyl uredništvo časopisa „Jindy a nyní“ (nekdaj in sedaj), ki ga je l. 1834. izpremenil v „Květy české“ (Češki cveti). Ti „Kvety“ so postali najboljši tedanji beletristični časopis, ki je zbral vso mlajšo generacijo v odpor proti starim, zbranim okoli Čelakovskega in okoli lista „Češka Včela“ (Č. Bučela). Seveda se je zgodilo pogosto, da je moral Tyl napolniti vso številko sam, kar je škodovalo njegovi umetnosti, in je povzročilo najprej nezadovoljnost v mladih vrstah; nastopili so čisti romantiki, byronisti (Macha) in pozneje je prišlo do konflikta med Tylom in Havličkom. Poleg „Cvetov“ je izdajal od l. 1840. tudi časopis „Vlastimil“ (tri leta), od l. 1846. pa je začel izdajati nov list za priprosto ljudstvo „Pražsky Posel“. L. 1848. je hotel iz njega napraviti političen časopis, ker pa založnik s tem ni bil zadovoljen, je l. 1849. prevzel redakcijo novega ljudskega političnega časopisa „Selske Noviny“ (Selske Novice), ki pa so kmalu prenehale. V vseh teh listih se je Tyl izkazal izbornega ljudskega pisatelja.

Toda Tylov pomen leži predvsem v gledališču in v dramatični literaturi. Tu leži njegova življenska sila. L. 1834. je prevzel vodstvo „gledališča deželnih stanov“ Stöger in tedaj se je Tylu posrečilo spraviti nekaj svojih predstavljanih in prenovljenih iger na oder. Dne 21. decembra se je igrala njegova igra „Fidlovačka čili žádný hněv a žádná rváčka“* Takrat je slep šumar zapel po napevu kapelnika Škroupa ono milo pesem, ki je še danes zmožna vzbuditi tisočere množice na nov boj, elegično pesem „Kdé domov můj.“ (Konec prih.)

* Fidlovačka = „semenj“ v Nusliih pri Pragi ali nič jeze in pretepa.

* Mošna je obhajal predlani 70 letnico.

LISTEK.

Jensen Alfred dr. je praznoval pred kratkim petdesetletnico svojega rojstva. Kdo je Alfred Jensen, to mora pač vedeti vsak izobražen Slovan. L. 1900. sem bil v „Ljublj. Zvonu“ nekoliko obširneje opisal njegovo življenje in njegovo literarno delo z ozirom na Slovane. Dr. Alfred Jensen je sedaj tajnik „Nobelovega zavoda“ v Stockholmu. Pri tem zavodu, ki je podrejen švedski znanstveni akademiji, je Jensen predstojnik za oddelek slovanskih literatur in vseslovenske knjižnice, katero je on sestavil in uredil. Dr. Jensen razume vse slovanske jezike; ruski in srbskohrvaški jezik pa tudi govori in piše. Prevajal je že iz vseh slovanskih literatur, tudi iz slovenske. Pisal je o Prešernu in objavil nekaj prevodov iz njega. Iz poročevalčevih pesnitev je izdal l. 1901. zbornik v švedskem prevodu pod zaglavjem: „Slovenska ballader“ (= slovenske balade). Dr. Jensen je tudi prepotoval vse slovanske dežele ter bil tudi v Ljubljani že dvakrat. Osebo znan je skoro z vsemi slovanskimi pisatelji. Zaradi njegovih velikih zaslug na polju slovanske literature in kulture, s katerima seznanja svoje švedske rojake, ga je imenovala univerza v Upsali za častnega doktorja filozofije. Dr. Jensen je duševni most med nami Slovani in Škandinavci in zato mu čestitamo ob njegovi abrahamovini tudi mi Slovinci! Živio!

A. A.

KNJIŽEVNOST.

Žunkovič Martin: Die Slaven, ein Urvolk Europas. Str. 316. Cena 6 K (5 M). Kremsier 1910. In Kommission bei A. Piša, Brünn. To delo, ki je izšlo tudi že v češkem prevodu, je razširjen in popolnjen ponatis 4. nemške originalne izdaje, znane pod naslovom „Wann wurde Mitteleuropa von den Slaven besiedelt?“ C. in kr. major Martin Žunkovič se ne briga za vsa pobiranja svojih hipotez in ignorira vsa roganja, ki mu done že nekaj let iz vrst poklicanih in nepoklicanih kritikov ter vztraja na svojem stališču. Na temelju svojih folklorskih, jezikovnih in topografskih študij zatrjuje in dokazuje major Žunkovič: a) en sam evropski prajezik je, ta jezik pa je slovanskim jezikom bližji kakor romanskim in germanskim; b) najstarejši pisani spomeniki (rune) so slovanskega izvora in le Slovanom pojmljivi; najstarejša krajevna imena so slovanska; c) evropski prarodod so Slovani; d) nomadnih narodov sploh ni bilo, nego so se selila ljudstva le zaradi svojih čred, kakor so zahtevali to letni časi; najstarejša ustava je bila patriarhalna (alldale) itd. Žunkovič trdi tudi, da je „Kraljedvorski rokopis“ pristen in ne falzifikat Hankov. To vele-zanimivo in vsakomur poučno knjigo našega štajerskega rojaka prav radi priporočamo, strokovno kritiko pa prepuščamo poklicancem.

Tominšek Josip dr.: Bleiweisov Zbornik. XI. zvezek. Na svetlo dala Matica Slovenska. V Ljubljani, 1909. Natisnil Dragotin Hribar. Z ilustracijami. Str. 327. Usoda zaigra večkrat najtragičnejše prizore. Ko je izšla prva knjiga tega krasnega zbornika, smo jo položili v tresočo se roko na smrtni postelji ležečega sina Janeza Bleiweisa — dr. Karla Bleiweisa. Čitajoč o slavi in zaslugah svojega očeta je pričakal sin svojo smrt! In še niso imeli vsi Matičarji tega zbornika, ko smo spremljali h gomili dr. Karla, dediča dr. Janeza. V zborovalnici Slovenske Matice visi med sli-

kami predsednikov tudi slika dr. Janeza Bleiweisa; njemu, svojemu predsedniku (1875—1881), je v spomin stoletnice njegovega rojstva v Trsteniku (1808) izdala Matica ta zbornik ter ga označila z njegovim imenom. Prav v dobi preporoda slovenskega naroda je stal dr. Janez Bleiweis, evropski izobražen inteligent, skoraj pol veka v središču vsega kulturnega, realnega in idejnega pokreta Slovencev. Bil je cela individualnost, moč železne volje in vztrajnosti, velik v delu in nevaren v odporu. Zgodovina te dobe je obenem zgodovina Bleiweisovega življenja. Bleiweis je bil prvobornik za napredek in pravice slovenskega jezika in naroda, prvobornik za našo kulturo in politično svobodo. Deloval je v nešteti odborih in oskrboval nebroj služeb, povsod inicijativen, organizujoč, vzpodbujajoč, prvi aktér in prvi režiser na odru slovenske narodne drame. Ni bil genij, a živahen talent, ni bil ideal, a vseskozi cel mož z vsemi vrlinami in slabostmi osebnosti, ki je poklicana za voditelja. Ta zbornik prinaša prav lepe in zanimive razprave o Bleiweisu in njegovi dobi. Dr. Jos. Tominšek je napisal študijo v 6 poglavjih: Dr. Janez Bleiweis vitez Trsteniški (Prispevki k životopisu); dr. Janko Lokar študijo Bleiweis in Novičarji v borbi za slovenski jezik in domače slovstvo, dr. Dragotin Lončar študijo: „Dr. Janez Bleiweis in njegova doba“ (v 4 poglavjih), dr. Ivan Prijatelj članek „Bleiweis in drugi pred policijo“, Ivan Grafenauer članek „Opazke k Levstikovemu življenjepisu“, dr. Fran Ilešič študijo „O slovenskohrvatski zajednici“ in vnuk dr. Demeter vitez Bleiweis-Trsteniški članek „Dr. Janez Bleiweis kot zdravnik in živinozdravnik.“ Nadejamo se, da dobimo o tej krasni knjigi še zanimivo poročilo. Odboru Slov. Matice čestitamo k tej izborni knjigi, ki je tudi zunanje prav okusno opremljena.

Štrekelj Karel dr.: Slovenske narodne pesmi. Izdala in založila Slovenska Matica. V Ljubljani, 1909. Natisnil Dragotin Hribar. 13. snopič (IV. zvezka pola 6.—12.). Ta snopič obsega nadaljevanje prvega dela stanovskih, t. j. vojaških pesmi.

Potočnik Matko dr.: Vojvodina Koroška. I. zvezek. Prirodnoznanstvi, političen in kulturni opis. S 17. slikami in z jezikovnim zemljevidom. V Ljubljani, 1909. Izdala in založila Slovenska Matica. Natisnila D. Hribarjeva tiskarna. Str. 184. Ta knjiga mora vsakega dobrega Slovence posebno razveseliti, saj je Koroška naša krvaveča rana, naša Ahilova peta, naša največja skrb in naša sramota; Koroška, nekdanje središče slovenskega življa, se utaplja v nemškem morju! Prof. Potočnik podaja prirodnoznanstvi in politični opis dežele, prebivalstva (po narodnosti in veri) ter poroča o gmotnem napredku, o izobrazbi in narodni prosveti. Želeli bi si, da bi pisal Potočnik o vsem čim najzjadrneje in najtemeljiteje ter da bi opremil svoj spis s čim največjim številom slik!

Juvančič Friderik: Pouk francoščine in modernih jezikov sploh. Ponatis iz Pedagoškega Letopisa za l. 1909. V Ljubljani, 1909. V komisiji knjigarne Leop. Schwentnerja. Str. 54. Profesor francoskega jezika na ljubljanski višji realki, Frid. Juvančič je napisal v ljubeznivem, kramljajočem slogu prav zanimivo razpravo o veljavi in koristi francoščine in modernih jezikov sploh, o uspešni meto-

diki in didaktiki teh jezikov, o organizaciji modernojezikovnega pouka v avstrijskih srednjih šolah, o učnih sredstvih pri pouku modernih jezikov, o samoučenju in končno o učiteljih modernih jezikov. Naj bi ta lepa razprava pridobila v Slovincih čim največ navdušenih učencev in učenk francoščine, ki naj bi se vvedla obligatno vsaj v višjih razredih na vseh naših srednjih šolah!

Sienkiewicz H.: Quo vadis? Roman iz Nero-nove dobe. Druga popravljena izdaja. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. Cena v celo platno vezani knjigi K 5:50, s poštnino 30 vin. več. Sienkiewicz, slavni poljski pisatelj, je že dobro znan Slovincem. Njegovi krasni romani iz poljske preteklosti so že malone vsi prevedeni na slovenski jezik. S svojimi zgodovinskimi romani, pa tudi s svojimi drugimi deli se je proslavil in med te spada v prvi vrsti njegov znameniti „Quo vadis?“ Delovanje prvih rimskih imperatorjev na eni in skromni pričetek nove vere z dosedaj še neznanim geslom: „Ljubi svojega bližnjega“ in s svojimi idejami bratstva in enakosti na drugi strani, to je dalo že marsikateremu romanopiscu hvaležno snov, toda nihče ni dosegel Sienkiewicza. Značaji so krasno narisani, v romanu je vse polno krasnih mest in skoraj v vsakem odstavku so dobivali slikarji dovolj gradiva za svoje slike. Roman toplo priporočamo, ker je ne le estetske cene, nego je tudi zelo poučen.

Kozarac Josip: Male pripovijesti. I. Savremeni hrvatski pisci. Redovita izdanja „Društva hrvatskih književnika“. Knjiga peta. Str. 135. Cena 2 K.

Med prvimi, najodličnejšimi hrvatskimi pisci je bil — in je še danes — že pokojni Kozarac. Njegove najskrbneje opiljene novele so umotvori najvišje cene, a zato jih morejo uživati le najboljši duhovi. Izdajateljstvo namerja izdati prvič Kozarčeve zbrane spise, ki bi morali biti že davno ponosna last naroda. V prvem zvezku so ponatiski iz „Vienca“, „Doma i svijeta“ in iz „Života“, t. j. iz dobe 1887—1900. Pisatelj je bil rojen l. 1858. v Vinkovcih ter je bil končno nadlogar in umetnik. Logar in pisatelj! Čudna, a čisto naravna zveza. Logar, živeč v najožjem stiku z gozdom, z divjačino, z lovci in kmeti; z naravo in naravnimi ljudmi: logar je, pač čisto razumljivo, tudi pesnik! Te povesti in črtice so bile preludij velikim romanom: „Mrtvi kapitali“, „Medju svetlom i tminom“. Kot Slavonec je dobro poznal narodne hiše in vse rakrane na telesu ljudstva; zato je naslikal premnogo zlih in temnih strani iz življenja v Slavoniji. Pri tem je pa Kozarac kazal tudi na poti iz močvirja, na ceste iz teme k luči. Bil je med prvimi početniki modernega realizma v hrvatski literaturi; vseskoz moderno misleč in čuteč pa Kozarac vendarle ni prenehal biti idealen rodoljub, Hrvat-Slovan. „Čovjek da unaprijedi svoj narod, treba da bude sluga svoje zemlje. „Sluga svoje zemlje“ je krilata riječ — ali kod nas još nepoznata i malo cijenjena, i dokle god je ne upoznamo svi: od orača, koji ju ore, do dostojanstvenika, koji njome ravnaju, dotle ćemo tumarati po ovoj polutemi; istom sa spoznajom te krilate riječi kuraknut ćemo mi u ovo svjetlo, koje davno već odsijeva sa naprednijih naroda.“ Te besede so bile geslo Kozarčevega delovanja! Bodi tudi nam!

Leuthe: Modri Janko. Vesela knjiga s podobami. Spisal in naslikal Mac Jon Leuthe. Poslovenil Anton Funtek. Izdalo in založilo „dež. pomožno društvo za bolne na pljučih na Kranjskem.“ Cena elegantnemu in trpežno opremljenemu izvodu K 2:40. — S tem delom je podarilo „dež. pomožno društvo za bolne na pljučih“ naši mladini

prelepo in zanimivo knjigo. Že davno je jasno, da je v boju proti našim najhujšim sovražnikom, provzročiteljem različnih nalezljivih bolezni, uspeh le mogoč, če preidejo higijenski nauki že mladini v meso in kri. Kako naj se pa to izvrši? Z znanstvenimi, z zdravniškimi razpravami bi gotovo ničesar ne dosegli, istotako ne, če bi mladini slikali bedo in nesrečo, ki jo povzročajo različne bolezni. Če hočemo mladini, ne da bi to opazila, a vendar s trajnim uspehom vcepiti potrebne higijenske nauke, pride v poštev le metoda vselega in šega vega strahovanja, ki jo je dr. Henrik Hoffmann s tako velikanskim uspehom uporabil v svojem „Struwelpetru.“ Glede splošne higijene in zdravju primerne vedenja je rešil to nalogo prav mojstrski mladi umetnik Mac John Leuthe, ki ni le težavno tvarino opisal v šegavih, otroškemu duhu primernih kiticah, temveč jo že tudi ilustriral s humornimi četverobarvnimi slikami, ki nam z drastično komiko kažejo zle posledice različnih razvad. Prva nemška izdaja knjige je dosegla velikanski uspeh, „dežel-nemu pomožnemu društvu za bolne na pljučih“ pa moramo biti hvaležni, da nam je podalo slovenski prevod. Največjo zaslugo pa si je pridobil prelagatelj, prof. Funtek. Njegovi lepi slovenski verzi se bodo našim ljubljencem kaj omilili in jim gredo takorekoč sami v sluh in spomin. Naj na pr. le navedemo kitico iz „pivca Rajkota“, ki nam slika posledice neizmernega zauživanja opojnih pijač:

In potem, čez tedne štiri,
se želodec mu razširi;
tudi skoro naenkrat
je okroglo trebušnat.
V njem tuberkli zvitoplazci
debelé se kakor prasci.
In čez tedne skoro lazi
po trebuhu in se plazi.
V petek skrijeta se že
mu zvečer obe nogé
in v soboto ure rane
glava mu samo ostane;
a čez dobro uro glava
tudi vsa mu v toiščo splava.
Zdajci nekaj strašno počí i. t. d.

pivec Rajko zdrobi se zaradi alkohola v cunje in prah. In ta prizor drastično ilustrira slika, katere se otroci ne morejo nagledati. To izda gotovo več, kakor vsak poduk o alkoholizmu! Nič manj veselo in zabavno se nam predočujejo drugi higijenski nauki. Skratka: knjiga se mladini prikupi s šegavimi kiticami, veselimi, otroškemu duhu primernimi prizori in lepimi slikami, staršem pa ne more biti kmalu kaka knjiga ljubša, kakor ta, ki njih ljubljence takorekoč igraje nauči higijene in lepega vedenja. Zaradi tega naj si knjigo omisli vsaka slovenska rodbina!

Turić Jure: Igra životom. IV. knjiga „Savremenik hrvatskih pisaca“. Izdanje Društva hrvatskih književnika. Str. 170. Cena 2 K.

Hrvatom se godi z narodno literaturo, kakor Slovincem. Imajo množstvo piscev, ki črpajo svoje povesti iz kmetijskega miljeja, a večinoma so ti kmetje sami „Salonbauern“, dvoživke, ki ne sodijo ne v salon ne na vas. Ti salonski kmetje javljajo čustva na način dekadentnih inteligentov ter se vedejo, kakor bi imeli za seboj vsaj gimnazijo; modrujejo kakor profesorji in govore v nekem jeziku, ki ni ne krop ne voda, čudno prisiljeno in poysem nenaravno. Saj so izšli vsi ti pisci iz kmetiškega naroda, toda odtujili so se mu, ne ljubijo in ne razumejo ga več. Slikajo ga ali zverinsko brutalnega, ali sentimentalno jokavega ali romantično

junaškega, le ne resnično. Tako so Hrvatje opravičeno veseli svojega Turića, ki jim je podal resnično narodne povesti umetniške cene. Ljudje v Turićevi knjigi „Igra životom“ so hrvatski docela. Res, da niso vesele te slike iz današnjega hrvatskega ljudstva, toda istinite so, osebe kakor izklesane, brez poziranja, brez šminke in pudra. V knjigi ni blestečega sloga, ni sanjarij in meglivosti prebujne fantazije, zato pa je v lepem narodnem jeziku prikazana duša Hrvata kmeta. Odkrite so v tej knjigi premnoge narodne rane in hibe, toda odkriva jih umetnik, ki hoče biti svojemu ljudstvu blag zdravnik. Sedmero povesti je v tej knjigi. „Pod kabanicom“ in „Srce“ prav realno slikata hrvatsko hajduško romantiko; „U mraku“ je podana izvrstna slika militarizma, „Tko je kriv“ in „Njihova ljubav“ predstavljata samoobrambo kmetov proti zakoniku, „Očajnici“ in „Jesenska večer“ imata izvrstne tipe iz ljudstva, ki mrzi kulturo, ker mu donša navidezno le škodo in suženjstvo. Najkrepkejša je pa „Tko je kriv“, ki je vredna, da se prevede. Usodne razvade in navade v ljudstvu, vzroki propadanja kmetstva, brezbriznost za sebe in za svoje življenje, kvarni stik tuje in potujčene inteligence z narodom . . . vse to izraža Turić v svojih povestih, združujoč v sebi poklic umetnika in pedagoga. Veseli nas, da je oživila med Hrvati iznova živa ljubezen do zdravja, luči, sile v literaturi ter da prihajajo na vidno, odlično mesto pisatelji, ki so glasniki demokratstva in sočutja z ljudstvom, izvirom in izlivom vse narodne moči.

Cankar Ivan: Hlapci. Igrokaz v 5 dej. Založil L. Schwentner v Ljubljani. Cena broš. 2 K, po pošti 2-10 K. Tudi uprizoritov tega igrokaza, ki slika duševno hlapčevstvo učiteljstva in naroda sploh, je onemogočila kranjska deželna vlada. — Kritiko prinesemo prihodnjič.

Domjanić Dragutin: Pjesme. Savremeni hrvatski pisci. Redovita izdanja Društva hrvat. književnika. Knjiga druga. Str. 200. Cena 2 K.

Aristokratski artist za aristokratskofine duše. Vse rafinirano, blazirano, prenežno, topeče se v najrahlejšem občutju, intimno. Teh pesni ne more človek krasnosloviti v veliki razsvetljeni dvorani pred mešano množico, toda čitati bi jih hotel v polmračni topli sobici, sedeč ob vznožju senzitivne umetnice, ki se je sprožila po kanapeju ter ima smisla in užitka ob gracilnem ritmu besednih akordov, polnih globokega čustva in rafiniranih dražesti. Elegije in satirska objestnost, idile in razuzdanost, davni spomini stare čestite plemiške obitelji in bolesti moderne duše. Nikjer frazerstva, nikjer prisiljenosti, nikake gostobesednosti. Nobel. Popularen ne postane Domjanić, a zato ostane ljubljenec odličnih duš. Hrvatje imajo v Domjaniću lirika, ki šteje malo drugov v jugoslovanski poeziji.

GLEDALIŠČE.

Svoboda Rihard: „Grča“. Igrokaz v 3 dej. Str. 95. Cena knjižici 1 K, s poštnino 10 vin. več. Svobodomislec v slovenski drami ne smejo na oder. C. kr. deželna vlada je ta igrokaz prepovedala uprizoriti, češ da se svobodomiselnih ideje ne smejo poveličevati, ker se s tem ponižujejo naredbe krščanskih cerkva! Tako se godi „svobodni misli“ v Slovincih, ki na vse take slučaje vladnega terorizma — lepo molčé! Več prihodnjič.

Slovensko gledališče. Tekom meseca januarja smo imeli sledeče novitete: Sebastijan, veliki knez georgijski (Jack Straw), angleška komedija v 3 dej. Spisal W. Somerset-Mangham. — Morala ge. Dolske. Poljska komedija v 3 dejanjih. Spisala Gabrijele Zapolska. — Ločena žena. Opereta v 3 dejanjih. Uglasbil Leo Fall. — Reprize: E. Kristan: Kato Vranković, V. Jelenc: Erazem Predjamski, Fr. Govékar: Rokovnjači, K. Morré: Revček Andrejček, Frid. pl. Schiller: Razbojnik, Engel in Horst: Pereant možje! Opera „Lepa Vida“ (Risto Savin), opera „Tosca“ (G. Puccinija), opereta „Valčkov čar“ (O. Straus), opereta „Logarjeva Krista“ (Jurij Jarno) in opereta „Umetniška kri“ (E. Eysler).

NAŠE SLIKE.

Dragan Melkus: Pod snegom. (Umetniška priloga.) Slikar je Hrvat in je znan v literarnem svetu tudi kot humorist. — Prostoslav Kretanov — Ignacij Holz. Najnovejša fotografija. — V. M. D.: Mohamedansko dekle v Sarajevu. — Antonius govori ob umorjenem Caesarju. Dne 19. marca 44 l. pred Kristom je imel konzul Antonius ob truplu umorjenega genijalnega diktatorja sredi rimskega foruma plamteč govor proti republičanom, ki so zabodli Caesarja zahrbtno s 23 bodali. Množica je truplo sežgala, naskočila morilce in njih hiše ter jih pregnala iz Rima. — Prof. Robert Frangeš: Beg v Egipt in Filozofija. „Slovan“ prinaša zopet dve reprodukciji Frangeševih kiparskih del, ki sta pridobili umetniku veliko odliko na razstavi v Parizu. Žal, da sta obe fotografiji medli. Kip „Beg v Egipt“ kaže Marijo, držečo v naročju Jezusa in bežečo na oslu, ki se pase. Relief „Filozofija“ predstavlja, kako se pred duševnimi očmi filozofa odigrava velika drama nove individije. Materinska ljubezen, muke življenja, uteha in smrt se na reprodukciji jedva razločijo. — Fr. Millet: Portret veljaka. O slavnem francoskem slikarju Milletu je govoril „Slovan“ že opetovano. Millet je začetnik najmodernejše struje v slikarstvu.

